

**ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
PhD.03/30.12.2019.Fil.70.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ХУДОЙМУРОДОВА ХУРИЯТ МУХИДДИНОВНА

**НОДИР НОРМАТОВНИНГ БАДИИЙ
МАҲОРАТИ**

10.00.02 – Ўзбек адабиёти

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ [PhD]
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

Қарши – 2020

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси
Contents of Dissertation Abstract of the Doctor of Philosophy (PhD)
Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Худоймуродова Хурият Мухиддиновна
Нодир Норматовнинг бадиий маҳорати 5

Khudoymurodova Khuriyat Mukxiddinovna
Artistic skills of Nodir Normatov..... 23

Худоймуродова Хурият Мухиддиновна
Художественные мастерство Нодира Норматова..... 41

Эълон қилинган ишлар рўйхати
List of published works
Список опубликованных работ..... 45

**ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
PhD.03/30.12.2019.Fil.70.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ХУДОЙМУРОДОВА ХУРИЯТ МУХИДДИНОВНА

**НОДИР НОРМАТОВНИНГ БАДИИЙ
МАҲОРАТИ**

10.00.02 – Ўзбек адабиёти

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ [PhD]
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

Қарши – 2020

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2019.3.PhD/Fil963 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Термиз давлат университетиде бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, рус, инглиз (резюме)) Қарши давлат университети веб-саҳифасининг www.qarshidu.uz ҳамда «ZiyoNet» ахборот таълим портали www.ziynet.uz манзилларига жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Ҳамдамов Улуғбек Абдувахобович
филология фанлари доктори

Расмий оппонентлар:

Тўраев Дамин
филология фанлари доктори, профессор

Носиров Азмиддин Нормаматович
филология фанлари доктори

Етакчи илмий ташкилот:

Бухоро давлат университети

Диссертация ҳимояси Қарши давлат университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи PhD.03/30.12.2019.Fil.70.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2020 йил «___» _____ соат _____ даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 180103, Қарши шаҳри, Кўчабоғ кўчаси, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz). Қарши давлат университети, Филология факультети фаоллар зали.

Диссертация билан Қарши давлат университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (_____ рақами билан рўйхатга олинган). (Манзил: 180103, Қарши шаҳри, Кўчабоғ кўчаси, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz).

Диссертация автореферати 2020 йил «___» _____ куни тарқатилди.
(2020 йил «___» _____ даги «___» рақамли реестр баённомаси).

Н.Н.Шодмонов

Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш раиси, филол.ф.д.

Г.Н.Тожиева

Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш котиби, филол.ф.ф.д.(PhD)

Б.Йўлдошев

Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш қошидаги илмий семинар раиси
ўринбосари, филол.ф.д., профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон адабиётшунослигида ижодий жараён ва бадий маҳоратнинг узвийлиги, асарда воқеланиш асослари, унинг ўзига хос тили, шакл ва тасвирий воситалардан фойдаланишдаги индивидуаллиги ҳақида бир қатор тадқиқотлар яратилган. Бадиийлик ягона бир мезон ва ўлчовларга, қолипларга эга эмаслиги сир эмас. Адабиётшунослик фанида бадиият мезонлари ҳақида қатор илмий-назарий ёндашувлар мавжуд. Умуман, ҳар бир ижодкор ўзига хос бадий оламга эга. Ижодкорнинг биографик маълумотлари унинг асарида акс этиши, индивидуал услубда намоён бўлувчи омилларни аниқлаш, услубнинг ўзига хос поэтик категория эканлигини кўрсатиш, образ, асар тили каби қатор муаммоларни яхлит тизим ҳолида тадқиқ этиш зарурати мавзунинг долзарблигини белгилаб беради.

Дунё адабиётшунослигида ижодкор услубини, поэтик маҳоратини белгиловчи омиллар сифатида у яшаган ижтимоий-сиёсий, адабий муҳит, адабий-эстетик қарашларнинг шаклланиши каби масалалар бўйича муайян ишлар амалга оширилганлиги алоҳида аҳамиятга эга. Бугунги кунда замонавий жаҳон адабиётшунослиги ижодкорнинг бадий маҳоратини ўрганиш асосида поэтика илмининг янги қирраларини кашф этишни тақозо этмоқда. Шу билан бирга, замонавий адабиётшуносликда индивидуал услуб ва поэтик маҳоратни жанрлар ва шакллар ранг-баранглигида илмий-назарий жиҳатдан ўрганиш зарурати сезилмоқда.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда бадий адабиётни ижодий-индивидуал услуб нуктаи назаридан тадқиқ этиш борасида кўпгина ютуқларга эришилди. Ҳозирги ўзбек адабиётшунослигида бадий асарни таҳлил қилиш, ижодкорнинг поэтик маҳоратини ёритишда жаҳон адабиётшунослигининг турли тадқиқот методлари асосида ёндашилмоқда. Ўзбек адабиётининг таниқли вакили Нодир Норматовнинг ижодий меросини монографик тарзда ўрганиш, асарларидаги бетакрор фазилатлар ҳамда адибнинг бадий маҳоратини тадқиқ этиш адабиётшунослик олдида турган муҳим вазифалардандир. Адиб ижодининг энг муҳим жиҳатлари сифатида унда халқ оғзаки ижоди элементлари намоён бўлиши, миллий қадрият ва анъаналарнинг акс этишини таъкидлаш лозим. «Адабиёт ва санъатга, маданиятга эътибор – бу, аввало, халқимизга эътибор, келажакимизга эътибор эканини, адабиёт, маданият яшаса, миллат яшаши мумкинлигини унутишга бизнинг асло ҳаққимиз йўқ»¹. Зотан, адабиётшуносликда бугунги глобаллашув даврида унинг миллий ва умуминсоний қадриятларни тараннум этувчи жиҳатлари хусусида муайян ижодкор ҳаёти ҳамда ижоди мисолида тадқиқот олиб бориш ўрганилаётган мавзунинг долзарблигини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар

¹Мирзиёев Ш. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир // Халқ сўзи, 2017 йил 4 август.

стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармони, 2017 йил 16 февралдаги «Олий ўқув юртидан кейинги таълимни янада такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ-4958-сонли Фармони, 2017 йил 13 сентябрдаги ПҚ-3271-сонли «Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида»ги қарорлари ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазибаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Нодир Норматов ижоди ҳақида қатор мақолалар, асарларига тақризлар битилган бўлса-да, алоҳида монографик шаклда ўрганилган эмас. Адиб ижоди ҳақида адабиётшунослигимизда Н.Худойберганов, У.Норматов, И.Ғафуров, А.Улуғов, И.Ёқубов, Ш.Давронова, С.Тўлагановалар² ўз муносабатини билдирганлар. И.Якубов ва Ф.Ҳажаеваларнинг диссертацияларида³ Нодир Норматов ижоди қўйилган масалаларни ўрганиш учун маълум даражада манба бўлиб хизмат қилган. Ушбу тадқиқот эса адиб ижодини илк бор махсус ўрганишга бағишланган.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасаси илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация Термиз давлат университетининг «Ҳозирги адабий жараён масалалари» мавзусида олиб борилаётган илмий тадқиқотлар доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Нодир Норматов насрига хос бадиият қирралари, унинг ижодий лабораторияси масалаларини очиб беришдан иборат.

---

² Худойберганов Н. Таърифу тавсифнинг ўзи етмайди / Ишонч. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1988. – Б.66-85; Норматов У. Икки ҳикоя таассуроти / «Китоб дунёси» газетаси, 2015 йил 6 май; Ғафуров И. / Нодирнинг ойтоши ёки Сурхон руҳи / Норматов Н. Бисот: кассалар, ҳикоялар – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.3-6; Шу муаллиф. Кўнгил кошонасига сайрлар / Норматов Н. Кўзгудаги икковлон. – Тошкент: «O'zbekiston», 2012. – 3-9; Улуғов А. Улуғ рассом ҳақида роман //Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 2009, 27-сон; Шу муаллиф. Маънавий малҳам ёхуд захармуҳра / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.52-131; Шу муаллиф. Зулайхо дарахтини биласизми ёхуд ўзини излаётган одам / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.132-159; Ёқубов И.Муаззам шажаранинг генетик кодлари / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.35-51; Давронова Ш. Анъана ва ўзига хос ижод / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.179-189; Тўлаганова С. Соғинч суврати / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.160-164.

³ Якубов И. Мустақиллик даври романлари поэтикаси. Филология фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент, 2018. – 71 б.; Ҳаджаева Ф. Биографик роман жанри хусусиятлари (Ирвинг Стоун ва ўзбек ёзувчилари асарлари мисолида). Филология фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент, 2018.

Тадқиқотнинг вазифалари:

Нодир Норматов ижодида автобиографик унсурларнинг акс этиши масаласини ёритиш;

ёзувчи ижодида миллий анъана ва қадриятларнинг бадиий инкишофини ўрганиш;

адиб ижодида анъанавийлик ва фольклоризмнинг акс этиши масалаларини тадқиқ этиш;

ижодкор ҳикояларининг мавзулар кўлами, уларда мавзу ва тасвир, болалик олами, олам ва одам тасвири каби хусусиятларни таҳлил қилиш;

адиб қиссаларида услуб муаммоларини ўрганиш;

адибнинг романчиликдаги ижодий изланишларини ёритиш.

Тадқиқот объекти сифатида Нодир Норматовнинг «Бисот» сайланмаси, «Кўзгудаги икковлон» романи, «Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» роман-эссеси танланди.

Тадқиқот предметини Нодир Норматов асарлари таҳлили ташкил қилади.

Тадқиқотнинг усуллари. Диссертацияда таҳлил ва талқиннинг психологик, социологик, биографик таҳлил усулларидан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

Нодир Норматов ижодида халқ оғзаки ижоди элементларининг таъсири масалалари аниқланган;

адиб ижодида бадиийлик, ҳужжатлилик, психологик таҳлил, эмоционаллик, адабий ассоциатив хусусиятни ёритиш белгилари аниқланган;

ижодкорнинг халқона ифода усули, аниқлик, образлилик, тилнинг соддалиги каби унсурлардан образларни индивидуаллаштиришда фойдаланиш маҳорати очиб берилган;

адиб ижодий йўлининг асосий қирралари ҳамда асарларида автобиографик унсурларнинг акс этиши очиб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

Н. Норматов асарларининг маъно-моҳияти ва бадииятини тадқиқ этиш орқали чиқарилган хулосалар адабиётшунослик учун янги илмий-назарий маълумотлар бериши, ҳозирги адабий жараён, адабиёт назарияси каби фанлардан яратиладиган дарслик ва қўлланмаларнинг мукаммаллашувига хизмат қилиши илмий ва амалий жиҳатдан асосланган;

Н.Норматов асарларида миллий қадрият ва удумлар, урф-одатлар, халқ тилининг унутилиб кетилаётган сўз ва ибораларининг акс этиши, улар орқали бугунги кун ўқувчисига азалий анъаналарга ҳурмат билан қараш, эъзозлаш руҳи билан тарбиялаш муҳим омил эканлиги аниқланган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлиги Республикамиз ҳамда хорижлик олимларнинг назарий фикрларига таянилганлиги, муаммонинг аниқ қўйилганлиги, чиқарилган хулосаларни таснифлаш, социологик, аналитик, биографик таҳлил каби методлар орқали далилланганлиги, адабиётшунослик методологияси асосида таҳлил ва талқин қилинганлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундаки, чиқарилган назарий хулосалардан истиқлол даври ўзбек адабиёти тарихини яратишда, адабиёт назарияси фанининг бадиий шартлилик, биографик метод масалаларини ўрганишда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, тадқиқот натижаларидан Нодир Норматовнинг ҳаёт ва ижод йўли ҳақидаги маълумотларни кенгайтириш ва тўлдиришда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти шундан иборатки, диссертацияда илгари сурилган концептуал ғоялар «Адабиётшуносликка кириш», «Ҳозирги адабий жараён», «Адабиётшунослик назарияси», «Бадиий таҳлил асослари», «Янги ўзбек адабиёти» фанлари бўйича олий таълим муассасаларида филологик йўналишлардаги талабаларга мўлжалланган дарслик ва ўқув қўлланмалар тайёрлаш, маърузалар ўқиш, шунингдек, адабиёт фани бўйича академик лицей ва умумтаълим мактабларининг юқори синф ўқувчиларига истиқлол арафаси ва истиқлол даври ўзбек адабиёти, адабий жараён бўйича машғулотлар олиб бориш, семинарлар ташкил этишда асосий манба бўлиб хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Нодир Норматовнинг бадиий маҳоратини тадқиқ этиш натижасида ишлаб чиқилган таклиф ва тавсиялар асосида:

ижодкорнинг халқона ифода усули, поэтик образ яратишдаги ўзига хос услуби, аниқлик, образлилик, тилнинг соддалиги, каби унсурлардан образларни индивидуаллаштиришда фойдаланиш маҳорати доир тадқиқот натижалари Ф-1-06-рақамли «Истиқлол даври ўзбек адабиётида Шарқ-у Ғарб адабий анъаналари синтези» номли лойиҳада фойдаланилган (Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2019 йил 26 ноябрдаги 8903-4542-сон маълумотномаси). Бунинг натижаси эса ҳозирги китобхонга ижодкор услуби ва руҳий оламини чуқурроқ англаш имкониятини кенгайтиришга хизмат қилган;

Нодир Норматов ижодида халқ оғзаки ижоди элементларининг таъсири масалалари доир илмий натижалардан ОТ-АІ-46 рақамли «Адабиётшуносликнинг назарий курслари бўйича ўқув адабиётларини янги авлодини яратиш» илмий лойиҳа ишида фойдаланилган (Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2019 йил 26 ноябрдаги 8903-4542-сон маълумотномаси). Натижада «Адабиётшуносликка кириш» курсидан амалий машғулотлар» номли услубий қўлланмани тайёрлашда бадиий наср жанрларига берилган таърифлардаги фарқларни ёритувчи адабиётлар обзори ва иллюстратив материал қисми яратилган.

Нодир Норматовнинг ижодий фаолияти, адибнинг бадиий маҳорати, услуби каби масалаларини ёритишда Сурхондарё телерадиокомпанияси «Янги аср» радиосининг «Адабиёт гулшани» эшиттиришларининг сценарийларини тайёрлашда фойдаланилган (Сурхондарё телерадиокомпаниясининг 2019 йил 9 октябрдаги 01-01/336-сон маълумотномаси). Натижада дастурда таҳлилларнинг жонли ва қизиқарлилиги, ҳозирги адабий жараён масалаларини радио орқали очиқ берилишига эришилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 3 та халқаро ва 5 та республика илмий-амалий анжуманларида қилинган маърузаларда жамоатчилик муҳокамасидан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 10 та илмий иш чоп этилган, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 4 та мақола, улардан 1 таси хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, уч боб, хулоса ва адабиётлар рўйхатидан ташкил топган бўлиб, умумий ҳажми 134 саҳифадан иборат.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг «**Кириш**» қисмида мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланиб, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, предмети ва объекти аниқланган. Тадқиқотнинг Ўзбекистон Республикаси фан ва технологиялар тараққиётининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилиб, унинг илмий янгилиги ва амалий натижалари баён этилган. Олинган натижаларнинг ишончлилиги асосланиб, ишнинг назарий ва амалий аҳамияти очиқ берилган. Тадқиқот натижаларининг амалиётга жорий қилиниши, апробацияси кўрсатилган.

Диссертациянинг биринчи боби «**Давр руҳи, ижодкор шахсияти ва поэтик тафаккурнинг янгилиниши**» деб номланган бўлиб, икки фаслдан иборат. «*Нодир Норматов насрида муаллиф биографияси, адабиётшуносликда ўрганилиши масалалари ва давр руҳининг бадиий талқини*» деб аталган биринчи фаслида Нодир Норматовнинг ижодий йўли, адабиётшуносликда ўрганилиши масалалари ёритилади. 70-80-йиллар адабий авлоди дея ном олган М.М.Дўст, Т.Мурод, Х.Султонов, Э.Аъзам, Н.Нормат каби носирлар адабиётга янгича оҳанг ва жозоба олиб кирди. М.М.Дўст ва Э.Аъзам ижодида воқеликка муносабатда киноявийлик, Т.Мурод ижодидаги миллий оҳангларга бой достонона услуб, Х.Султон асарларидаги лирик руҳ устуворлиги билан бир-биридан фарқ қилади. Бу носирлар ичида Нодир Норматов ижоди ўз услуби ва оҳанги билан алоҳидалик касб этади. Адиб ижодида реализмнинг кенг имкониятлари, серқатламлилиги яққол намоён бўлади. Унинг ижодида халқ оғзаки ижоди бадиий шартлилик воситалари кўринишлари, сеҳрли реализм унсурлари сезилади. Н.Норматов ҳаёт ҳақиқатларини бадиий акс эттиришда реалликка, яъни ҳужжатлиликка асосланади. Нодир Норматов Сурхон воҳасининг Пошхурд қишлоғида таваллуд топган. Адиб ўзи туғилиб ўсган масканни адабий макон сифатида олади. Унинг қаҳрамонлари шу ер одамлари. Ёзувчининг болалик хотиралари, кўрган-билганлари адабий материал бўлиб хизмат қилган. Адиб ижоди ҳақида унинг илк асарлари эълон қилинган вақтдаёқ адабиётшунослар ва танқидчилар томонидан фикрлар билдирилган.

Истиклол йилларидан кейин ҳам адиб фаол ижод қилди. У нафақат ёзувчи, балки санъатшунос, фоторассом сифатида ҳам фаолият юритди. Шунинг учун бўлса керак, адиб кейинчалик адабий ижод билан шуғуллана олмади. Аммо уларнинг ҳар бирини бақамти олиб борди. Кейинги йилларда эса унинг янги ҳикоялари, «Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» роман-эссеси ва «Зулайҳо дарахти» романи чоп этилди.

Нодир Норматовнинг 2008 йилда «Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» роман-эссеси, 2012 йилда қисса ва ҳикоялари жамланган «Бисот» сайланмаси ва 2013 йилда «Кўзгудаги икковлон» романи чоп этилган эди. Ушбу асарлар ҳақида адабиётшунослар томонидан қатор тақриз ва тадқиқотлар яратилди. Хусусан, Умарали Норматов адибнинг «Бир куни чумоли бўлиб...» ва «Кўча эшикнинг нақшин гуллари» ҳикоялари таҳлилига бағишланган «Икки ҳикоя таассуроти»⁴ номли мақоласини эълон қилди. Муаллиф мазкур икки ҳикоя таҳлили орқали Нодир Норматов бадиий оламига назар ташлайди.

Иброҳим Ғафуров адибнинг «Бисот» сайланмаси ва «Кўзгудаги икковлон» романига сўзбоши ёзган. «Нодирнинг ойтоши ёки Сурхон руҳи»да адиб ижодининг лейтмотиви очиб берилган. Очиғини тан олиш керакки, Нодир Норматовнинг ижоди адабиётшунослигимизда атрофлича ўрганилган эмас. Адиб вафотидан кейин матбуотда эълон қилинган унинг ижоди ҳақидаги мақолалар ва суҳбатлар жамланган «Нодир Норматов. Ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида» тўплами нашр этилди⁵. Унда адибнинг ижоди, асарлари таҳлилига бағишланган қатор тадқиқотларни кўришимиз мумкин. Бу тадқиқотлар адиб ижодий олами ва бадиий маҳоратининг маълум бир қирраларини очиб беришда муҳим ўрин тутди. Бу ишлар адиб ижодини кенг планда ўрганишда ўзига хос туртки, калит вазифасини бажаради.

Муаллиф шундай ёзади: «Нодирнинг қаҳрамонлари табиат қучоғида яшаб, албатта, ундан мўъжиза қидирадилар, мўъжизаларга чин юракдан ишонадилар. Сирли балиқлар, фусункор мовий ёнғоқлар, кўк тошлар, уч юз-беш юз йиллик дарахтлар, юз минг йиллик чумолиларнинг, қушларнинг тилга кириши, одам билан сеҳрсоз мулоқотларда коинот ва кўҳна ҳаёт жозибаларини очишга уринишлар – булар ҳам Нодирнинг табиий бадиий тилида ўз фусункор ечими ва оҳанграбо урғусига эга»⁶.

Ҳақиқатан, Нодир Норматов ижодига назар ташланса, уларда инсон ва табиат муносабатлари, бутун борлиқнинг сир-синаотлари, одам илғамас мўъжизалари акс эттирилган. Аслида, адабиётнинг бош вазифаси ҳам бадиий образ ва образлилик, улардаги реаллик муносабатлари, дунёқараш ва бадиий асарни қабул қилиш жараёнларини китобхонга етказиш эмасми? Нодир Норматов ижодининг «асосий босим»и табиат ва ундаги сирлиликка қаратилган бўлса-да, бош қаҳрамон, аслида, инсон образидир. Тўғри, айрим асарлар борки, уларда инсон образи яратилган эмасдек. Лекин, аслида,

⁴ Норматов У. Икки ҳикоя таассуроти / «Китоб дунёси» газетаси, 2015 йил, 6 май.

⁵ Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – 386 б.

⁶ Ғафуров И. Нодирнинг ойтоши ва Сурхон руҳи / Н.Норматов. Бисот: қиссалар ва ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.5-6.

уларда ҳам мажозий равишда инсон ҳаёти, тақдири, туйғулари ҳақида сўз боради. Эсланг: Нодир Думбадзенинг «Бронза тўнғиз», Тургеновнинг «Муму», Саид Аҳмаднинг «Қоракўз Мажнун», Чингиз Айтматовнинг «Алвидо, Гулсари», Туроб Тўланинг «Дўнан» асарлари марказида ҳайвонлар образи турса-да, аслида, улар инсонлаштирилган (инсондек ўйлайди, кулади, йиғлайди). Инсон билан дўстлашади, яхшилик қилади, туйғуларини кўрсата олади.

Нодир Норматов ижодини ўрганишда Абдулла Улуғовнинг тадқиқотлари алоҳида ўрин эгаллайди. Ушбу тўпламда унинг «Маънавий малҳам ёхуд захармуҳра» ва «Зулайҳо дарахтини биласизми ёхуд ўзини излаётган одам» тадқиқотлари киритилган. Ҳажман каттароқ бўлган «Маънавий малҳам ёхуд захармуҳра»да Н.Норматовнинг «Бисот» тўпламига киритилган қисса ва ҳикоялари таҳлилга тортилган. Муаллиф Н.Норматов ижодининг умумий манзараси, инсон ва табиат муносабатларини бадиий акс эттириш маҳорати, адиб услуби, эстетик қарашлари каби масалаларига алоҳида эътибор қаратади. Тадқиқотчининг мана бу мулоҳазаларида адиб ижодининг асосий жиҳатлари акс этади: «Нодир Норматов ўзи кўрган, кузатган, таъсирланган воқеаларни қаламга олади ва майда тафсилотларга берилиб кетмасдан, ҳодисалар кечаётган замон ва маконнинг энг муҳим деталларига эътибор қаратади. Замон ва макон манзарасини чизишда энг эътиборли жиҳатларини топа билиш эса ижодкорнинг воқелик моҳиятини, қаҳрамонлар ҳолати, кечинмасини аниқ ҳис этганини билдиради. Нодир Норматовнинг қисса, ҳикояларида айни хусусият бўртиб туради. У асарларида воқеликни худди кўриб тургандек ифода этади. Шу боис, айни манзара ўқувчининг тасаввурларида ҳам жонланади»⁷. А.Улуғовнинг мазкур тадқиқотлари кўпроқ тавсифий-таҳлилий характерга эга. Чуқур илмий-назарий қарашлар етишмагандек таассурот уйғотади. Мазкур таҳлилларнинг ҳаммасида асосли ва баҳсли нуқталарнинг мавжудлиги шубҳасиз. Чунки, бадиий асарда шакл ва мазмуннинг бир бутун мавжудлиги, шунингдек, шакл ва мазмун компонентларини тасниф қилишда ҳали-ҳануз бир хилликнинг йўқлиги мазкур тадқиқотнинг «характери»ни тўлақонли асослаб бера олади.

Адибнинг «Бир куни чумоли бўлиб...» ҳикояси адабиётшунослигимизда энг кўп баҳсларга сабаб бўлган. Тадқиқотчи Ш.Давронова ҳам мазкур ҳикояни тадқиқ этар экан, уни Рабғузийнинг «Қиссаи Рабғузий» асаридаги «Сулаймон ва қаринчқа» ҳикояти билан қиёслаб ўрганайди⁸. М.Қўчқорова ва Ш.Давроноваларнинг тадқиқотларида Н.Норматовнинг «Бир куни чумоли бўлиб» ҳикояси турли ракурсларда ўрганилади. Уларда ҳикоя ҳақида янгича мулоҳазалар, гипотезалар кўзга ташланади. Ҳикоя жаҳон адабиётшунослиги контекстида тадқиқ этилади ва хулосалар чиқарилади. «Бир куни чумоли бўлиб» ҳикоясининг моҳиятини модернистик, новаторлик руҳи очиб бера олган. Чунки, ижоднинг яна бир муҳим унсури – тасаввурдир. Зеро,

⁷ Улуғов А. Маънавий малҳам ёхуд захармуҳра / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.55.

⁸ Давронова Ш. Анъана ва ўзига хос ижод / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.179-189.

Н.Норматовнинг «Бир куни чумоли бўлиб» ҳикояси ҳодисот-у мўъжизаларга, турли ҳаётий ҳолат-у турфа тақдирларга, анвойи феъл-сажияли қаҳрамонларга бойлиги билан ажралиб туради.

Бобнинг «Менинг тош дostonларим» туркуми ҳикояларида автобиографик унсурлар талқини» деб номланган иккинчи фаслида бу туркумга кирувчи ҳикояларда адиб автобиографиясининг акс этиши масалалари ёритилган. Ҳикоялардаги тош оддий, жонсиз ашёгина эмас, балки унда табиатнинг қандайдир илоҳий кучи яширинганлигига гувоҳ бўласиз.

«Менинг тош дostonларим» туркуми ҳикояларида тош деталь вазифасини бажарган. У ҳар бир ҳикояда муаяян миссияни бажарган. Жумладан, «Тошкориз» ҳикоясида тошкориз аслида бутун давр кирдикорларини, кирларини, оғриқларини, зулумотларини бағрига олган, унга тилсиз гувоҳ бўлган рамзий тимсол вазифасини бажарган. Ёзувчи ҳаётда содир бўлган, ўзи гувоҳ бўлган воқеалар орқали мустабид тузум даврининг бор ҳақиқатларини, одамлар руҳиятини рўй-рост кўрсатади. Ҳатто ўз отаси билан боғлиқ лавҳаларда ҳам ҳақиқатдан чекинмайди. «Тошкориз» ҳикоясини ўқир экансиз, даврнинг энг қора кунларини ўз кўзи билан кўрган, жангда ўлим билан ҳар қадамда юзма-юз келган, умр йўлдошидан айрилган ота гўё ўз алам ва изтиробларини, армонларини тошкоризга ташлаётгандек, кўмаётгандек таассурот уйғотади, кишида.

«Сайфи ака» ҳикояси ҳам адибнинг болалик хотиралари асосида ёзилган. «Тош билан боғлиқ хангомалар, воқеалар болалигимда кўп рўй берган»⁹ деб бошлайди ҳикояни муаллиф. Тўйга кетаётганда бола(адиб)ни машинасидан тушириб қолдирган Сайфи ака у томонидан тош билан «сийланади». Энг муҳими эса, орадан кўп ўтмай Сайфи аканинг қаттиқ касал бўлиб қолиши. У касал бўлишини болани ранжитганида деб билади ва ўз «айб»ини ювиш учун унга ҳадя беради. Шу воқеликдан сўнг Сайфи табиатида ўзгариш бўлади. «Панжи» ҳикоясида ҳам тош билан боғлиқ воқеа асос вазифасини бажарган. Воқелик болалик хотиралари асосида берилади. Шоира Дониёрова ёзади: «Ҳар икки асарда (**«Сайфи ака» ва «Панжи»** – Ҳ.Х.) ҳам тош детали орқали инсон табиатидаги иллатлар, фазилатлар халқ орасидаги турли қарашлар билан боғлаб ифодаланади ва адиб фантазияси билан уйғунлаштириб тасвирланади»¹⁰. Адибнинг «Сайфи ака» ва «Панжи» ҳикоялари кўпроқ тасвирдан кўра баён характериға эга. Худди асар якуни, тугуни йўқдек. Ёзувчининг мақсади, инсон характерининг ўзгарувчанлигини кўрсатишми, ё ҳикоядаги деталнинг восита эканлигини асар руҳига сингдиришми? Лекин улардаги воқелик Ш.Дониёрова таъкидлаганидек, адиб фантазиясининг маҳсули эмас. Бу ҳикоялар ёзувчи ўзи кўрган ва бевосита иштирок этган воқеаларнинг акс этишидир. Биламизки, бадий асар – систем бир бутунликдир. Системада эса, муносабат ва алоқадан ташкил топган бутунлик тушунилади. Н.Норматовнинг «Сайфи ака» ва «Панжи» ҳикояларидаги

⁹ Норматов Нодир. Сайфи ака / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. –Б.342.

¹⁰ Дониёрова Ш. Адиб ҳикояларида «тош» образининг бадий қатламлари / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б. 31.

система унсурларининг моҳияти бутун таркибда намоён бўлган. Айтмоқчимизки, баёнчилик ушбу икки ҳикояда ҳам биографик методнинг кучсиз кўринишини намоён қила олган.

Диссертациянинг иккинчи боби «**Адиб ҳикоя ва қиссаларининг жанр, услуб ва тасвир маҳорати**» деб номланиб, у ҳам икки фаслдан иборат.

Бобнинг «*Ёзувчи ҳикояларининг жанрий ўзига хослиги, миллийлик ва қадриятлар инкишофи*» номли биринчи фаслида адиб ҳикоялари таҳлилга тортилган. Агар адабиётимизда Шукур Холмирзаев ва Эркин Аъзам Бойсун, Тоғай Мурод Хўжасоат миллий колорит белгиси бўлса, Нодир Норматов ўзи туғилиб ўсган Пошхурд миллий колоритини ўз асарларида тасвир этди. Унинг деярли барча асарларида Пошхурд ва пошхурдликлар образи, уларнинг турмуши, ўй-кечинмалари, орзу-армонлари тасвирига дуч келамиз.

Адиб ижодида реализмнинг кенг имкониятлари, серқатламлилиги яққол намоён бўлади. Унинг ижодида халқ оғзаки ижоди бадиий шартлилик воситалари кўринишлари, сеҳрли реализм унсурлари сезилади.

«Қишлоқ прозаси» Н.Норматов ижодида муҳим ўрин тутди. Адибнинг дастлабки ҳикояларидаёқ «шукшинона» руҳ кузатилади. Юлдуз Ҳошимова таъкидлаб ўтганидек, «Василий Шукшин ўз асарларида қишлоқ ҳаётини ҳаққоний, борича тасвирлайди. Бу муаллифнинг оддий инсонлар турмуш тарзини яхши билиши, тили ва дилини диққат билан кузатгани боисидир. Адиб битган сатрларда руҳий олам бойлиги, умуминсоний қадриятлар бирламчи аҳамият касб этади. Шукшиннинг аксарият қаҳрамонлари оддий меҳнаткашлар, деҳқонлар бўлиб, ҳар бири ўзига яраша феъл-атворга эга, нордонгина тил-забонли кишилар. Баъзи қаҳрамонлари бир қадар ҳардамхаёл, ўз оламида яшайди, бошқалари эса қандайдир жасорат кўрсатишга мойил»¹¹. Масалан, унинг «Чол, қиз ва офтоб»¹² ҳикоялар тўпламига кирган ҳикояларида айнан қишлоқ ҳаёти ва одамлари тасвирланган.

Бу, айниқса, ижодкорнинг «Қўҳитанг ҳикоялари» тўпламига киритилган ҳикояларда яққол намоён бўлади. Бу тўпламга киритилган ҳикояларнинг асосий мавзусини қишлоқ ҳаёти, бу ер одамларининг дард-у қувончи, орзу ва армонлари ташкил этади. Н.Норматов Қўҳитанг тоғолди қишлоқлари одамлари ҳаётини тасвирлайди, чунки адиб бу ерларни жуда яхши билади, болалиги шу жойларда кечган.

Н.Норматовнинг «Бир куни чумоли бўлиб...» ҳикояси бадиий шартлилик асосида яратилган. Ҳикояда асар қаҳрамони ва чумоли ўртасидаги мулоқот асносида инсоннинг туйғулари, кечинмалари, давр оғриқлари тасвирига дуч келамиз. Ёзувчининг «Кар момо» ҳикоясида инсоннинг маънавий қиёфаси, муносабатлардаги зиддиятлар тасвирланади. Ҳикоя қаҳрамони Мадийёр туман алоқа бўлимида совға-саломларни манзилига етказиш билан шуғулланади. Кунларнинг бирида совға-саломларни жойлаштириш асносида қоқилиб кетади. Шу пайтда совғалардан бири йиртилиб, улар орасидан тивит рўмол кўриниб қолади. Мадийёр хотинининг ўғлига қарайдиган энагаси Норхол

¹¹ <http://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/vasilij-shukshin-ikki-maqola.html>

¹² Шукшин Василий. Чол, қиз ва офтоб: Ҳикоялар/Ўткир Ҳошимов ва Хайридин Султонов таржимаси. – Тошкент, Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – 175 б.

кампирага тивит рўмол зарурлиги ва имкони бўлса топиб бериши ҳақидаги гаплари ёдига келиб, фикрлари чалғиб кетади. Шу жараёнда унинг фитратида ички «кураш» кечади. Ёзувчи ана шу кураш жараёнини воқелик жараёнида тасвирлаб беради. Бошлиғи билан бир кунлик дам олишга борган Мадиёр узум олиб келиш сабаб Кар момо билан учрашади. У билан суҳбат асносида ўғлининг энагаси Норхол кампир ва Кар момо ўртасидаги адоват тарихини, энага аслида чайқовчилик билан шуғулланишини, тивит рўмол сотишини билиб олади: «Ана Норхол кампир ким экан! У боласининг тарбиясини кимларга ишониб қўйибди?» Бир талончи, чайқовчи кампирга. Бундан ортиқ ахлоқлик бўладими? Нега суриштирмай-нетмай боласини шу кампирга топширди? Дунёда Кар момодай кампирлар бор-ку. Нега у шундайларни изламайди?»¹³

Шу воқеа сабаб бўлиб, Мадиёр тивит рўмолни олиш фикридан, яъни «жиноят» – ўғирлик қилишдан ўзини сақлаб қолади. Адиб мазкур ҳикоя орқали инсоннинг нафси нопок ишларга бошлашига ишора қилади. Мадиёр Кар момо сабаб ўғирлик қилиш фикридан қайтади. Инсон маънавияти билан алоқадор муаммолар, ижтимоий ва ахлоқий масалалар билан уйғунлиги «Кар момо» ҳикоясида намоён бўлади. Бир қарашда Норхол хола бойликка муккасидан кетган образ сифатида тасвирланади. Кар момо ҳам жун рўмол тўқиб, уни пуллайди. Демак, ҳар иккала кампирларни ҳам мол-дунё қизиқтиради деган фикр туғилади. Тўғри, ҳикоя яратилган давр, муҳит ва тузум нуқтаи назаридан олинганда, ўша пайтларда бугунги тижоратчилик чайқовчилик дея жиноятнинг бир тури сифатида қаралган. Ёки тадбиркорлик қилиш ҳам, ортиқча давлат йиғиш ҳам мумкин бўлмаган. Лекин бугунги кун нуқтаи назаридан олиб қаралганда, ҳар икки ҳолатга ҳам ижобий қаралаётганлигини алоҳида қайд этиб ўтиш лозим. Умуман, бугунги китобхон учун Норхол хола ҳам, Кар момо ҳам салбий образ сифатида таассурот қолдирмайди. Умуман, адиб мавзуни реал ҳаётдан олади. У адабиёт – инсонни кашф этиш тамойили асосида инсонни, унинг кўнгил кечинмаларини бадиий акс эттиради. Уни инсоннинг тақдири, кадр-қиймати, маънавий олами, орзулари, қайғу ва дардлари қизиқтиради.

Бобнинг «Қиссаларда услуб ва тасвир маҳорати, маънавий-тарбиянинг бадиий акс этиши» фаслида Нодир Норматов қиссалари таҳлилга тортилади. Маълумки, услуб бадиий адабиётнинг энг муҳим хусусиятларидан биридир. Ҳар бир ижодкорнинг бадиий маҳорати унинг индивидуал услуби билан ҳам белгиланади. Яъни «унинг ўзига хос бой ҳаётий тажрибаси, нарсаларга, воқеа-ҳодисаларга бўлган ўз қарашини, нуқтаи назари, гўзаллик ва хунукликка нисбатан тушунчалари, симпатия ва антипатияси, таъби, диди ва интилишлари»¹⁴ орқали намоён бўлади.

Н.Норматов ҳам ўз тенгдошлари сингари бу жанрда самарали ижод қилди. «Бисот», «Муқаддас балиқлар эгаси», «Жазо», «Дарахт тагидаги одам», «Исмоил тоға тарозиси» қиссалари мавзуси, сюжети, услуби

¹³ Норматов Н. Кар момо/Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.388.

¹⁴ Адабиёт назарияси. II-жилдлик. Адабий ижодда услуб. II-жилд. – Тошкент: Фан, 1979. – 158-б.

жихатидан бир-бирига ўхшамайди. Аммо уларда адибнинг ўзига хос дастхати – услуби, воқеликка ёндашуви яққол намоён бўлиб турганини англаш қийин эмас.

«Бисот» қиссасида адиб ретроспектив баён, яъни орқага қайтиб ҳикоя қилиш услубидан кенг фойдаланади. Бунда воқелик Қобил лашкар ҳаётининг унинг хаёл призмаси, хотиралари орқали тасвирланади. Бундай услуб қаҳрамоннинг умр йўли, ички изтиробларини яққолроқ кўрсатишга қўл келади. Қобил лашкарнинг бир вақтлар «босмачи» тўдасида бўлгани учун ҳатто ўз яқинлари ҳам кечиринмаган. Собиқ тузум даврида «босмачи»ларга нисбатан босқинчи сифатида қаралган. Халқ онги ҳам шу қараш билан шакллантирилган. Истиқлол йилларига келиб эса «босмачилар» аслида озодлик, эрк учун курашган халқ қаҳрамонлари эканлиги ҳақидаги ҳақиқатлар тикланди. Уларга бўлган қарашлар ҳам бугунга келиб ўзгарди.

Лекин Қобил лашкарни унга бўлган муносабатлар, қарашлар изтироби қийнайди: «Акаси, қавм-у қариндошлари ҳам Қобил лашкарни бир пайтлар Барот кал тўдасида бўлгани учун у билан борди-келди қилишмас, ҳали ҳам алланарсадан ҳадиксирабми ёки унинг қайсар феъл-атвори сабабми, тўймаъракаларига ҳам деярли аралаштирмас эди». «Хукумат кечирди, менинг ҳолимни тушунди, лекин булар...буларда тарикча шафқат йўқ! – деб кўнглидан ўтказди Қобил лашкар йўл-йўлакай қавм-у қариндошларини айблаб. – Майли, тақдиримда бордирки»¹⁵.

Ёзувчи «Бисот» қиссасини ички драматизм асосида қуради. Воқеаларни қаламга олишда майда деталлар ва тафсилотларгача тасвирламайди. Қаҳрамон ҳаётининг энг эътиборли жиҳатларини очиб беради. Воқеалар ривожини давомида бизга Қобил лашкар қиёфасининг турли қирралари намоён бўлиб бораверади. «Бисот» қиссасида қатор фазилатлар, бадиий кашфиётлар баробарида айрим камчиликлар ҳам кўзга ташланади. Асарда Қобил лашкарнинг хотини Ойгулнинг нима сабабдан қизи Барнони ташлаб кетиб қолганлиги сабаби очиқланмай, етарлича асосланмай қолинган. Қолаверса, ўғли Омон билан муносабатида совуққонлик, носамимийликнинг сабаблари очилмаган.

Нодир Норматовнинг «Дарахт тагидаги одам» қиссаси ўз услуби билан унинг бошқа қиссаларидан ажралиб туради. Асар анъанавий реалистик услубда яратилган бўлса-да, унда мифологик, халқ дostonларига хос элементлар қоришиб кетган. Қиссада бадиий шартлилик воситаси етакчилик қилган. Бадиий шартлилик фольклор асарларида кенг учраса-да, ёзма реалистик асарларда ҳам қўлланилади. «Дарахт тагидаги одам» қиссаси ноанъанавий йўлда ёзилган реалистик асар. Гарчи мотиви, сюжети фольклор анъаналари асосида яратилган бўлса-да, воқеалар реал дунёда бўлиб ўтади. Эсонбойнинг шартларни бажариши йўлидаги ҳаракатлари бир восита, холос. Ота ва ўғил, ака ва ука муносабатларида одамларнинг турли қиёфалари намоён бўлади. «Дарахт тагидаги одам» қиссасида ҳаёт фалсафаси, инсон ва табиат муносабатлари, оламнинг сирларга тўла эканлиги кабилар ўз бадиий

¹⁵Норматов Н. Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б. 19.

ифодасини топган. Эсонбой нега кумуш ёнғоқларга эга бўлишга интилди? Кумуш ёнғоқ аслида рамзий тимсол. У тобора йўқолиб бораётган қадриятлар, анъаналар, меҳр-оқибат, самимийлик. Эсонбой шу кумуш ёнғоқларни олиб, шу қадриятларни қайтармоқчи. Унинг учун кумуш ёнғоқлар бахт тимсоли. Умуман, Нодир Норматов қиссалари услуб, ифода, тасвир жихатидан бири-бирини такрорламайди. Уларда бадиийликнинг турли ифода воситаларидан маҳорат билан фойдаланади.

Ишнинг учинчи боби «**Нодир Норматов романларининг бадиияти**» деб аталади. Ушбу бобда ёзувчи романлари таҳлилга тортилган. «*Кўзгудаги икковлон*» романида образлар табиати» фаслида мазкур романнинг бадиий ўзига хосликлари очиқ берилган. «Кўзгудаги икковлон» романи ўзининг бадиий моҳияти ва композицион тузилишида ўзига хос хусусиятларга эга. Роман уч қисм ва уларнинг ҳар бири номланган алоҳида боблардан ташкил топган. Ҳар бир бобда муайян воқелик, қаҳрамон тақдири ҳикоя қилиниб, улар яхлит ҳолда романнинг умумий сюжет линиясини ташкил этади. Романда бир неча қаҳрамон ҳаёти, ўй-фикрлари, хаёллари, орзу-армонлари, дард-у қувончлари, тафаккури, кечинма ва туйғулари билан боғлиқ воқеалар тасвирланади. Гарчи асар марказида асосий бош қаҳрамонлар мавжуд бўлса-да, ҳикоя қилинаётган воқеалар ривожини фақатгина уларнинг фаолияти билангина эмас, балки бир неча қаҳрамонларнинг руҳий ҳолати, кўрган кечирганлари, хотираларининг бадиий талқини орқали тасвирланади. Ёзувчининг бадиий нияти инсоннинг чигал, аччиқ тақдирини тасвирлаш орқали, оддийгина кўринган, лекин аслида аянчли ва нохуш оқибатлар, фожиаларга сабаб бўладиган воқеаларнинг илдизларини кўрсатиб беришдир. Романда бир неча тугун, жумбоқлар берилганки, улар асар воқелиги давомида очилиб боради. Адиб уларнинг ечимини бирданига очмайди. Уларда дедектив рух, оҳанг етакчилик қилади. Бу усул китобхонни ўзига эргаштиради, қизиқтиради. Роман воқелиги Сурхондарё, Тошкент ва Ленинградда кечади. Асосий воқелик Пана қишлоғида бўлиб ўтади. Пана Сурхоннинг Кўҳитанг тоғолди қишлоқларидан бири. Албатта, бу рамзий, адабий макон учун ўйлаб топилган ном. Нодир Норматовнинг барча асарларига адабий макон сифатида ўзи туғилиб ўсган, болалиги кечган Кўҳитанг тоғолди қишлоқларини танлайди. Улар асарларида турлича ном билан аталса-да, яхлит ҳолда бир маконни билдиради. Бошқа асарларида бўлгани сингари «Кўзгудаги икковлон» романида ҳам бу ерда яшовчи одамларнинг турфа табиати, урф-одат ва анъаналари акс этади. Пана қишлоғида азалдан дангона ўтказилиб келинади. Романда ана шу дангона асар воқеалари ривожини ҳаракатлантирувчи восита вазифасини бажарган. Аслида, дангона ўзбек халқининг энг қадимий анъаналаридан бири ҳисобланиб, у ҳозирга қадар сақланиб келинади. Дангона – оммавий ҳашар. Асосан, дангонада одамларнинг оғир юмушлари, уй қуриш, том суваш кабилар қишлоқ аҳли томонидан биргаликда бажарилган. Дангонадан сўнг ўйин кулгу, базм уюштирилган. Дангона фақат шу билан чекланмайди. Дангонада қишлоқнинг ариқлари қазилган, қабристонлари тозаланган, ёлғиз кексаларнинг уйлари таъмирлаб берилган. Бунда қишлоқ аҳли буларни ўзаро

хамжихатликда бажарган. Тўй-маърака, сайл ва байрамлар ҳам аҳилликда ўтказилган. Собик шўролар тузуми даврида дангонага ҳам бошқа кадрият, удумлар сингари эскилик сарқити сифатида қараб келинган.

«Кўзгудаги икковлон» романида дангона сабаб асар қаҳрамонларининг тақдири ўзгариб кетади. Дангона асар қаҳрамонларини, сюжетини бири-бирига боғлаб туради. Асар сўнггига қадар дангона воқеалар марказида туради. Адабий этнографизм мотиви асар моҳиятини очиб бера олган. Биламизки, инсон ҳаётида бир марта кўзгуга икки киши бўлиб қарайди: **никоҳ кечасида. Айнан, асар кулминацияси ҳам шу номланиш билан боғлиқ.** Нодир Норматов «Кўзгудаги икковлон» романида реализмнинг кенг қатламлилигини намойиш этади. Унда инсонни фақат ижтимоий муносабатлар маҳсулигина эмас, балки борлиқнинг илоҳий бир хилқати тарзида кўрсатади.

«Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» романида қаҳрамон кечинмаларининг *бадий ифодаси*» фаслида мазкур роман-эссе биографик метод орқали таҳлилга тортилган. Нодир Норматовнинг «Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» роман-эссеси ўзбек адабиётида ўзига хос композицияси, ифода услуби, шакли билан янгилик бўлди дейиш мумкин. Муаллиф фақат рассомнинг биографиясини куруқ баён этиш йўлидан бормайди. Адиб рассомнинг болалик чоғларидан тортиб то вафотига қадар бўлган ҳаётини акс эттирар экан, хотиралар, у билан суҳбатлари ва унинг ён дафтаридаги қайдларидан фойдаланади. Асардаги воқеалар бири-бирини тўлдирди. Гоҳ рассомнинг хотиралари, суҳбатлари ёки фикрлари, гоҳ адибнинг кузатишлари, билганлари, гувоҳ бўлганлари берилади. Лекин улар қоришиб ёки чалкашиб кетмайди. Рассом асарларининг яратилиш тарихи ҳам китобхонни бефарқ қолдирмайди. Булар рассомнинг хотира ва суҳбатлари орқали баён этилади. Муҳими, «Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» китобхонни зериктирмайди. Роман-эсседа Рўзи Чориевнинг яхлит портрети намоён бўлади.

Нодир Норматов ушбу асарида Рўзи Чориевнинг қишлоққа қайтиш воқеасини ўзининг бадий асарларида ҳам сингдириб юборган. Жумладан, «Жазо» қиссасида Майрам кўшмижжанинг ҳовлисига бош ҳисобчи ва нотаниш меҳмон келганлиги, уларни Мерган момо кутиб олганлиги лавҳаси бор: «Меҳмонлардан бири хўжаликнинг бош ҳисобчиси экан. Қаватидаги кишини эса кампир танимади. Турқи-тароватидан, кийинишидан бу ернинг одамига ўхшамайди. Ўзи ёш-у, соқол қўйган. Сочиям, энди жамалак тақишга орзуманд қизчаникидек келади. Мерган момо улар билан салом-алик қилди. Соқолли киши эса, алифбони хижжалаб ўқийдиган болага ўхшаб», «Қани, борми-иси-из, бир кўришайли-ик», – деб кампир томон қучоғини очиб борди. Мерган момо кўрқиб кетди, орқага тисарилди. Меҳмонни маст-аласт бўлса керак, деб ўйлади. Бош ҳисобчи кула-кула меҳмонни таништирди. «Э, хола, кўркманг, бу киши Чори пахсакашнинг ўғли-ку», – деди¹⁶. Юқоридагилардан хўжалик бош ҳисобчиси Нодир Норматовнинг отаси Нормат Алимардонов ва Чори пахсакашнинг ўғли Рўзи Чориев сиймоларини таниб олиш қийин

¹⁶Норматов Н. Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.183.

эмас. Албатта, бу қиссада воқелик биров бадийлаштирилган. Бу ёзувчининг реал воқелик, ўзи кўрган-билган хотиралардан бадий асарда унумли фойдаланишини кўрсатади. Умуман, Нодир Норматов асарларининг аксарият қаҳрамонларининг прототиби, воқеларининг реал асослари бор. Ёзувчи ижодини биографик метод нуқтаи назаридан ўрганиш мақсадга мувофиқдир.

Ҳар қандай санъат асари истеъдод маҳсули. Ижод жараёни сирли ва мураккаб жараён. Бу жараён ҳар бир ижодкорда турлича кечади. У ижод лабораторияси билан боғлиқ. Кўпчилик ижодкорлар ҳақиқий санъат асари ҳар доим ҳам туғилавермаслигини таъкидлашади. У илҳом, ижодий таъсир ва бошқа омилларга ҳам боғлиқ. Машҳур санъаткорларнинг ижод жараёнлари, асарларининг туғилиши тарихи қабила соҳа мутахассислари учун ҳар доим қизиқ бўлган. Биограф учун қаҳрамонининг характери, феъл-атвори, иш услуби, ижод жараёни, одамлар билан муносабати, суҳбат ва ёзишмалари қабила муҳим материал ҳисобланади.

«Ижодкорнинг бадий тасвирий воситалардан фойдаланиши маҳорати» номли учинчи фаслда Нодир Норматовнинг бадий тасвир воситаларидан фойдаланиши масалалари ёритилган. Нодир Норматов ҳам тил масаласида талабчан. Адиб асарлари тили ортикча тафсилотлар, узундан-узук изоҳлардан холилиги билан ажралиб туради. Жумлалар ихчам, содда тузилади. Ёзувчи кўпроқ Сурхон шеvasига хос сўзлардан фойдаланади. Унинг асарларида йўқолиб бораётган, асосан, кекса авлод тилида сақланиб қолаётган сўз ва иборалар кўп учрайди. Масалан, «Жазо»да «*Кампир пиёва сузиб келди*»¹⁷ гапидаги «пиёва» кўпинча, Сурхондарёнинг Қўхитанг тоғолди қишлоқлари аҳолиси тилида ишлатилиб, таом номини билдиради. Яна шу асарда Қирмиз семиз тилидан «*Косапора бўлмаган бўлса, олиб кетайлик*»¹⁸ гапидаги «косапора» сўзи ҳали «аёллик остонасига қадам қўймаган» маъносини англатади. «Дарахт тагидаги одам»да Ўғай она тилидан «– *Ўлсин бундай инак, яна подадан қайтмади*»¹⁹ гапидаги «инак» сигир маъносини ифодалайди.

Н.Норматов асарларида эпиграфлар ҳам учрайди. Маълумки, ёзувчи ўз асари мазмун-моҳиятини очиш учун асар руҳига ҳамоҳанг эпиграфлардан фойдаланади. Эпиграф сифатида кўпинча халқ мақоллари, афоризм ва шеърининг парча ва бошқалар келтирилади. «Муқаддас балиқлар эгаси» қиссасида «*Бало хавфидан балонинг ўзи яхшироқ*», халқ мақоли «Умрнинг икки куни» ҳикоясида рус шоири М.Лермонтовнинг «*Кўнгил учун севгил ҳеч бўлмаганда*» шеърининг сатри, «Ойнинг оқ кўйлаги» ҳикоясида «*Бир кўйлагим оқ эди, Оқ бўлса-да тоқ эди. Кўнгил қўйган қайлигим, Бошқага илҳақ эди*» халқ кўшиғи, «Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» роман-эссесиде эса Жуброн Халил Жуброннинг «*Санъат – тушунарли ва аниқликдан ақл бовар қилмас сирлиликка қўйилган қадам*» ва «*Хотиротга берилиши – учрашувнинг бир шакли*» фикрлари эпиграф сифатида танланган.

¹⁷ Норматов Н. Жазо / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. –Б.162.

¹⁸ Норматов Н. Жазо / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. –Б.192.

¹⁹ Норматов Н. Жазо / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. –Б.126.

Маълумки, лақаб жонли сўзлашувда, халқ оғзаки ижодида фаол қўлланилади. Кишиларга лақаб қўйиш уларнинг насл-насаби, касб-кори, жисмоний кўринишлари, феъл-атвори кабиларга боғлиқдир. Нодир Норматов ижодига хос энг муҳим хусусиятлардан бири, унинг аксарият асарлари қахрамонларига лақаб қўшиб айтилишидир.

Адиб асарларида лақаб қўллашнинг турли кўринишлари учрайди. Уларни қуйидагича таснифлаб ўрганиш мумкин:

1. Кишиларнинг касби-кори, мансаби, вазифасига қараб берилган лақаблар: Восид мерган («Тоғда»), Бўри муаллим («Панжи»), Чори морбоз («Жарликдан қушлар учди»), Қобил лашкар, Орзикул темирчи («Бисот»), Эргаш кунда, Банот мошиначи, Чори пахсакаш («Жазо»), Аллаёр мироб, Чори туякаш, Дамир қассоб, Холмат шопир («Исмоил тоға тарозиси»), Жума табиб, Собир каптарбоз, Ҳалима қиморбоз («Кўзгудаги икковлон»);

2. Кишиларнинг ташқи белгилари, айрим жисмоний нуқсонларига қараб берилган лақаблар: Исҳоқ қийшиқ («Тоғда»), Сайфича («Сайфи ака»), Кар момо («Кар момо»), Ражаб чўлоқ, Салим тентак («Жарликдан қушлар учди»), Барот кал («Бисот»), Ҳури сариқ, («Дарахт тагидаги одам»), Раим кар, Қирмиз семиз, Майрам қўшмижжа, Бужур кал («Жазо»), Муҳаммад танбал («Исмоил тоға тарозиси»), Ортиқ сариқ («Кўзгудаги икковлон»);

3. Кишиларнинг феъл-атворига қараб берилган лақаблар: Ойхол бид-бид («Жазо»), Карим бақироқ («Бисот»), Мусича кампир (мусичадек беозор маъносида) («Кўзгудаги икковлон»).

Умуман, адиб асарларида лақаблар қахрамонларнинг феъл-атвори, характер-хусусияти, ички ва ташқи қиёфасини кўрсатишда муҳим омиллардан бўлиб хизмат қилган.

Хулоса тарзида таъкидлаш жоизки, бадиий тасвир воситалари, халқ оғзаки ижоди дурдоналари бўлган мақол, матал, афсона, шартлилик воситаларида, халқ жонли сўзлашув тилининг шева ва архаик сўзларидан самарали фойдаланиш Нодир Норматов ижодининг энг муҳим жиҳатларидандир.

ХУЛОСА

Нодир Норматовнинг бадиий маҳоратини аниқлаш мақсадида олиб борилган кузатишларимиз ва тадқиқотимиз натижаларини қуйидагича умумлаштиришни мақсадга мувофиқ деб билдик:

1. 70–80-йиллар адабий авлодига мансуб Нодир Норматов Сурхон воҳасининг Пошхурд қишлоғида таваллуд топган. Адиб ўзи туғилиб ўсган масканни адабий макон сифатида олади. Унинг қахрамонлари шу ер одамлари. Ёзувчининг болалик хотиралари, кўрган-билганлари адабий материал бўлиб хизмат қилган. Нодир Норматов, одатда, ўзи билган, кўнглига яқин мавзу, воқеа ва характерга мурожаат қилади. Адиб, асосан, ўзи гувоҳ бўлган, гоҳо иштирок этган, бошидан кечирган воқеа-ҳодисалар тўғрисида ёзади. Ҳаётда оддий бўлиб кўринган воқеалардан чуқур мантикқа асосланган ибратли бадиий хулоса чиқара билади. Нодир Норматов ижоди

адабиётшунослигимизда етарлича ўрганилган эмас. Адиб асарлари ҳақида тақриз, таҳлилий мақолалар эълон қилинган бўлса-да, улар ёзувчи ижодининг мазмун-моҳияти, бадииятининг турли қирраларини тўла намоён қила олмайди. Нодир Норматов ижодий лабораторияси, бадиий маҳоратини бугунги талкин ва таҳлил мезонлари нуқтаи назаридан тадқиқ этиш адабиётшунослигимизнинг долзарб масалаларидан биридир.

2. Адибнинг «Менинг тош дostonларим» туркумига кирувчи ҳикоялари автобиографик характерга эга. Бу ҳикояларни хотира-ҳикоялар дейиш мақсадга мувофиқ. Ҳикоялардаги тош оддий, жонсиз ашёгина эмас, балки унда қандайдир табиатнинг илоҳий кучи яширинганлигига гувоҳ бўласиз. «Менинг тош дostonларим» туркуми ҳикояларида тош деталь вазифасини бажарган. У ҳар бир ҳикояда муаяян вазифани бажарган. Жумладан, «Тошкориз» ҳикоясида тошкориз аслида бутун давр кирдикорларини, кирларини, оғриқларини, зулумотларини бағрига олган, унга тилсиз гувоҳ бўлган рамзий тимсол вазифасини бажарган. Туркум ҳикояларнинг деярли барчасида тошнинг деталь қилиб олинishi ва бу адабиётшунослигимизда образлар заминида бадиий реалликнинг ички ва ташқи образи ўсиб чиқishини кўрсата олган. «Сайфи ака» ва «Панжи» ҳикояларида тошда инсон табиатини ўзгартиришга қодир мўъжизавий куч борлиги ғояси ифодаланган бўлса, «Ошиқтош ёки америкалик Тошболта ошиқ» ҳикоясида муаллифнинг Америка сафари давомида танишган Зокир ака табиатидаги соддалик, ишонувчанлик хислатлари ҳикоя қилинади. «Ойтош» ҳикоясида ҳам муаллифнинг Америка сафари кўрган-кечирганлари тасвирланган. Бир вақтлар Ойдан келтирилган тош суратини журналда кўриб, тақдир тақозоси билан уни «Метрополитен» музейида қўли билан ушлаб кўрган адибнинг кечинмалари, хотиралари ҳикоянинг асосини ташкил қилган. Эътибор беринг, юқоридаги таҳлилга тортилган ҳикоялардаги биография «сюжет вақти» (воқеанинг юз бериш вақти) ва «композиция вақт» (воқеанинг ҳикоя қилиниш вақти)нинг мослиги билан асардаги баёнчилик руҳини биографик хотирага айлантира олган. «Тошқайроқ» ҳикоясида мазкур буюм ўтмиш билан келажакни боғловчи бир восита вазифасини бажариши қаламга олинади. «Кўктошлар» ҳикоясида эса воқеликнинг реал ва нореал оламда содир бўлиши ҳикоя қилинади. Унинг ижодида халқ оғзаки ижоди бадиий шартлилик воситалари кўринишлари, сеҳрли реализм унсурлари сезилади. Ҳикоя Лотин Америкаси адабиётидаги «сеҳрли реализм»ни эслатиб юборади.

3. «Қишлоқ прозаси» Н.Норматов ижодида муҳим ўрин тутди. Адибнинг дастлабки ҳикояларидаёқ шукшинона руҳ кузатилади. Бу, айниқса, ижодкорнинг «Кўҳитанг ҳикоялари» тўпламига киритилган ҳикояларда яққол намоён бўлади. Бу тўпламга киритилган ҳикояларнинг асосий мавзусини қишлоқ ҳаёти, бу ер одамларининг дard-у қувончи, орзу ва армонлари ташкил этади. Н.Норматов Кўҳитанг тоғолди қишлоқлари одамлари ҳаётини тасвирлайди, чунки адиб бу ерларни жуда яхши билади, болалиги шу жойларда кечган.

4. Н.Норматовнинг «Бир куни чумоли бўлиб...» ҳикояси бадиий шартлилик асосида яратилган. Асар руҳи эврилиш мотиви билан уйғунлашган. Ҳикояда

асар қаҳрамони ва чумоли ўртасидаги мулоқот асносида инсоннинг туйғулари, кечинмалари, давр оғриқлари тасвирига дуч келамиз. Шу билан биргаликда, адиб ижодида реализмнинг кенг имкониятлари, серқатламлилиги яққол намоён бўлади.

5. Н.Норматов ҳам қисса жанрида самарали ижод қилди. «Бисот», «Муқаддас балиқлар эгаси», «Жазо», «Дарахт тагидаги одам», «Исмоил тоға тарозиси» қиссалари мавзуси, сюжети, услуби жиҳатидан бир-бирига ўхшамайди. Аммо уларда адибнинг ўзига хос дастхати – услуби, воқеликка ёндашуви яққол намоён бўлиб турганини англаш қийин эмас.

6. «Кўзгудаги икковлон» романида бир неча қаҳрамон ҳаёти, ўй-фикрлари, хаёллари, орзу-армонлари, дард-у қувончлари, тафаккури, кечинма ва туйғулари билан боғлиқ воқеалар тасвирланади. Гарчи асар марказида асосий бош қаҳрамонлар мавжуд бўлса-да, ҳикоя қилинаётган воқеалар ривожига фақатгина уларнинг фаолияти билангина эмас, балки бир неча қаҳрамонларнинг руҳий ҳолати, кўрган кечирганлари, хотираларининг бадиий талқини орқали тасвирланади. Ёзувчининг бадиий нияти инсоннинг чигал, аччиқ тақдирини тасвирлаш орқали, оддийгина кўринган, лекин аслида аянчли ва нохуш оқибатлар, фожиаларга сабаб бўладиган воқеаларнинг илдизларини кўрсатиб беришдир. Романда бир неча тугун, жумбоқлар берилганки, улар асар воқелиги давомида очилиб боради. Адиб уларнинг ечимини бирданига очмайди. Уларда дедектив рух, оҳанг етакчилик қилади. Адабий этнографизм асар моҳиятини очиб бера олган.

7. Ёзувчи насрида шарт-синов мотиви етакчи шакл ҳисобланади. «Кўзгудаги икковлон» романи қаҳрамони Умар дангонани тикламоқчи бўлганида, хотини Малика шарт қўяди. Агар дангонани тикласа, уйдан бош олиб кетишини айтади. Умуман, Н.Норматов ижодида шарт-синов мотиви кўп учрайди. Ўзбек халқ эртақ ва дostonларида кенг қўлланиладиган шарт-синовдан адиб бадиий ифода шакли сифатида фойдаланади. «Муқаддас балиқлар эгаси» қиссасида ҳам Мунира эри Ўтамуродга шарт қўяди. У Карим чолдан кечирим сўраса, уйдан кетишини айтади. «Дарахт тагидаги одам» қиссасида ҳам Эсонбой кумуш ёнғоққа эгалик қилиш учун маълум бир шартларни бажариши керак бўлади. Мана шу шартлар сабабли асар қаҳрамонлари синалади.

8. Нодир Норматовнинг «Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти» биографик романи ўзбек адабиётида ўзига хос композицияси, ифода услуби, шакли билан янгилик бўлди. Муаллиф фақат рассомнинг биографиясини қуруқ баён этиш йўлидан бормайди. Адиб рассомнинг болалик чоғларидан тортиб то вафотига қадар бўлган ҳаётини акс эттирар экан, хотиралар, у билан суҳбатлари ва унинг ён дафтаридаги қайдларидан фойдаланади. Асардаги воқеалар бир-бирини тўлдиради. Гоҳ рассомнинг хотиралари, суҳбатлари ёки фикрлари, гоҳ адибнинг кузатишлари, билганлари, гувоҳ бўлганлари берилади. Лекин улар қоришиб ёки чалкашиб кетмайди. Рассом асарларининг яратилиш тарихи ҳам китобхонни бефарқ қолдирмайди. Булар рассомнинг хотира ва суҳбатлари орқали баён этилади. Муҳими, «Рўзи Чориевнинг

сўнги васияти» китобхонни зериктирмайди. Роман-эсседа Рўзи Чориевнинг яхлит портрети намоён бўлади.

9. Нодир Норматов ҳам тил масаласида талабчан. Адиб асарлари тили ортиқча тафсилотлар, узундан-узоқ изоҳлардан холилиги билан ажралиб туради. Жумлалар ихчам, содда тузилади. Ёзувчи кўпроқ Сурхон шеваларига хос сўзлардан фойдаланади. Унинг асарларида йўқолиб бораётган, кўпроқ кекса авлод тилида сақланиб қолинган сўз ва иборалар кенг учрайди.

10. Ёзувчи ўз бадиий ниятини ифодалашда халқ оғзаки ижоди дурдоналари бўлган мақол, матал, афсона, шартлилик воситаларида, халқ жонли сўзлашув тилининг шева ва архаик сўзларидан самарали фойдаланади.

SCIENTIFIC COUNCIL FOR AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
PhD.03/30.12.2019.Fil.70.01 AT KARSHI STATE UNIVERSITY
TERMEZ STATE UNIVERSITY

KHUDOYMURODOVA KHURIYAT MUKHIDDINOVNA

ARTISTIC SKILLS OF NODIR NORMATOV

10.00.02 – Uzbek Literature

**DISSERTATION ABSTRACT FOR DOCTOR OF PHILOSOPHY [PhD]
IN PHILOLOGICAL SCIENCES**

KARSHI– 2020

The theme of Phd dissertation is registered by Supreme Attestation Commission at the Cabinet of Ministru of the Republic of Uzbekistan under the number № B2019.3.PhD/Fil963.

The dissertation has been prepared at the Termez State University.

The dissertation abstract is published in three languages (Uzbek, Russian, English (resume)) on the website of Karshi State University www.karshi.uz and at the Ziyonet information and education portal www.ziyonet.uz.

Scientific advisors: **Khamdamov Ulugbek Abduvahobovich**
Doctor of Philology

Official opponents: **Turaev Damin**
Doctor of Philology, Professor

Nosirov Azmiddin Normamatovich
Doctor of Philology

Leading organization: **Bukhara State University**

Defense of dissertation will be held on «___»_____ 2020 at ___ at the meeting of the Scientific Council number PhD.03/30.12.2019.Fil.70.01 at the Karshi State University (Address: 180103, Karshi, Kochabog street, 17. (0 375) 225-34-13; fax: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz). Karshi State University, the conference hall of faculty of Philology.

Doctoral dissertation can be found in the Information-Resource Center of the Karshi State University (registration number ____). Address: 180103, Karshi, Kuchabag street, 17. (0 375) 225-34-13; fax: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz.

Dissertation abstract sent out on «___» _____ 2020.
(Mailing report number ____ on «___» _____ 2020).

N.N.Shodmonov
chairman of Scientific Council awarding
scientific degrees, Doctor of Philological sciences

G.N.Tojjeva
secretary of Scientific Council awarding scientific
degrees, Doctor of Philosophy (PhD)

B.Yo'ldoshev
Chairman of the Scientific
seminar at the Scientific Council
awarding scientific degrees,
Doctor of Philology, Professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The aim of the research. A number of studies have been made in the world literary studies on the continuity of creative process and artistic skills, the fundamentals of realism in the work, its specific language, its individuality in the use of form and visual aids. It is not secret that fiction does not have a single criteria and dimensions. There are a number of scientific and theoretical approaches to the criteria of art in literary science. In general, each artist has a unique artistic world. Therefore, the study of the artistic skill of the artist is an important factor in the development of poetry. In the world literary studies there are researches on different types of fiction, means of expression, their interpretation and characterization. Studying the writer's creative lab and highlighting his or her individual skills remain a pressing task. Today, modern world literature requires the discovery of new aspects of poetry based on the study of the author's artistic skills. In this context, the study of the poetic skills of the representatives of national literature is one of the most important issues in the world literature.

Over the years of independence, our country has made significant progress in the study of fiction in terms of creative and individualistic approaches. Contemporary Uzbek literary analysis is based on various research methods of the world literary's one in the interpretation of literary work, in illuminating poetic skills of the author. One of the main tasks of literary analysis is the monographical study of the literary heritage of Nodir Normatov, the outstanding representative of the Uzbek literature, and the discovery of the unique qualities of his works and the literary skills. One of the most important aspects of the creativity of the writer is the reflection of elements of folklore, reflection of national values and traditions. After all, the study of literary studies in the context of today's globalization that glorifies national and universal values determines the relevance of the topic under study.¹. Consequently, «We have no right to have forgotten about the statements that focus on literature, art and culture is, first of all, attention to our people, our future, literature, culture and if a culture survives, the whole nation keeps dwelling».

This dissertation research stands for carrying out the implementations of the tasks off to a certain extent mentioned in some other legal documents such as The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated on February 7, 2017 № PF-4947 «On the Strategy of Actions for the further Development of the Republic of Uzbekistan», Decree of the President of the Republic of Uzbekistan «On the Program of Complex Measures for the Development of the System of Publishing and Distribution of Book Products, Raising and Promoting the Book Reading and Reading Culture».

---

¹Мирзиёев Ш. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир // Халқ сўзи, 2017 йил 4 август.

The relevance of the research to the priority areas of science and technology development in the country. The following research has been carried out in the framework of prioritified developing areas of science and technology of the Republic: «Moral and cultural development of a democratic and legal society, the development of innovative economy».

The extent of the problem studied. A number of articles and reviews on Nodir Normatov's work have been written but they have not been studied in a monograph. N.Khudoyberganov, U.Normatov, I.Gafurov, A.Ulugov, I.Yakubov, S.Davronova, S.Tulaganova² commented on the literary work in our literary studies. In the dissertations of I. Yakubov and F. Khajaeva³, Nodir Normatov served as a source for the study of the issues raised by him. This study is dedicated to the first special study of the writer's creativity.

Connection of the research with the plans of research activities of the higher educational institutions where the dissertation is completed. The dissertation has been prepared within the framework of the scientific researches of the Termez State University on the theme: «Issues of modern literary process».

The aim of the research is to study the artistic aspects of Nodir Normatov's prose, his creative lab.

Research objectives:

- To illustrate the reflection of the autobiographical elements in Nodir Normatov's works,
- study of artistic development of national traditions and values in the work of the writer,
- to explore the issues of traditionalism and folklore in the works of the writer,
- the analysis of the themes of the creative stories, their themes and images,
- study of style problems in the writings of the author,
- to illuminate the creative work of the writer in his novels.

Research object is the picked-out-works of the writer such as the selective work «Disposal», the novel «The Twins in the Mirror», and the novel-essay «The Last Will of Ruzi Choriyev».

---

² Худойберганов Н. Таърифу тавсифнинг ўзи етмайди / Ишонч. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1988. – Б.66-85; Норматов У. Икки ҳикоя таассуроти / «Китоб дунёси» газетаси, 2015 йил 6 май; Гафуров И. / Нодирнинг ойтоши ёки Сурхон руҳи / Норматов Н. Бисот: кассалар, ҳикоялар – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.3-6; Шу муаллиф. Кўнгил кошонасига сайрлар / Норматов Н. Кўзгудаги икковлон. – Тошкент: «O'zbekiston», 2012. – 3-9; Улуғов А. Улуғ рассом ҳақида роман // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 2009, 27-сон; Шу муаллиф. Маънавий малҳам ёхуд захармуҳра / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.52-131; Шу муаллиф. Зулайхо дарахтини биласизми ёхуд ўзини излаётган одам / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.132-159; Ёқубов И.Муаззам шажаранинг генетик кодлари / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.35-51; Давронова Ш. Анъана ва ўзига хос ижод / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.179-189; Тўлаганова С. Соғинч суврати / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.160-164.

³ Якубов И. Мустақиллик даври романлари поэтикаси. Филология фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент, 2018. – 71 б.; Хаджаева Ф. Биографик роман жанри хусусиятлари (Ирвинг Стоун ва ўзбек ёзувчилари асарлари мисолида). Филология фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент, 2018.

Research subject made up of the analysis of Nodir Normatov's works.

Research methods The dissertation has used psychological, sociological, and biographical methods of analysis and interpretation.

Scientific novelty of the research is as follows:

- autobiographical elements are reflected in the main aspects and works of the writer's creative way,

- problems of influence of elements of folklore in the work of the writer are revealed,

- the literary features of literary, documentary, psychological analysis, emotionality, literary associative character are defined in the work of the writer,

- the ability of the writer to use such elements as folk expression, original style of creating poetic images, accuracy, figurativeness, simplicity of language, and individualization of images;

- In the works of the author the centuries-old spiritual and national values, customs and traditions are defined as the leading principles.

The practical implications of this study are:

The conclusions drawn from the study of the essence and art of Nodir Normatov's works provide new scientific and theoretical information for literary studies, serve as a refinement of textbooks and manuals in modern disciplines, such as literary theory;

The works of N. Normatov reflect the national values and customs, forgotten words and phrases of the national language, through which it is important to educate today's schoolchildren with respect to ancient traditions.

Reliability of the research results is determined by the fact that it is based on the theoretical views of the Republic and foreign scientists, clearly defined problems, classification of the firm conclusions, research manifestation with the help of methods such as sociological, analytical, biographical analysis leaning on the belles-lettres Methodology.

Scientific and practical significance of the research results. The scientific significance of the results of the research is that the firmly concluded outcomes are believed to be utilized in constituting the history of the period of independence exploring task responses and biographical methodical issues of the belles-lettres Philosophy. Moreover, the research aftermaths can be handed in broadening and informing the data about the lifelines of Nodir Nurmatov.

The practical significance of the research results is that the conceptual ideas put forward in the dissertation serve as the main source to prepare the textbooks, read the lectures for the students of philological disciplines at higher educational institutions through the subjects of «Introduction to Literary Studies», «Modern Literary Process», «Theory of Literature», «Fundamentals of Literary Analysis», for senior year students of academic lyceums and secondary schools to organize seminars through the subjects of literature of the eve of independence.

Implementation of research results. Based on Nodir Normatov's artistic suggestions and recommendations: results of research on creativity of folk expression, original style of creation of poetic image, accuracy, figurativeness, and

simplicity of language, ability to use elements in individualization of images in project F-1-06 «Synthesis of East and West literary traditions in Uzbek literature». Used (Report of the Ministry of Higher and Secondary Special Education No. 8903-4542 of November 26, 2019). As a result, it has helped the current reader to gain a deeper understanding of his creative style and spirit;

The results of Nodir Normatov's works on the influence of elements of folklore were used in the research project OT-AI-46 «Creating a new generation of educational literature on theoretical courses of literary studies» (Certificate of the Ministry of Higher and Secondary Special Education No. 8903-4542 of November 26, 2019). As a result, a review of the literature and a piece of illustrative material was made in the preparation of the manual «Practical Exercises from the Introduction to Literary Studies».

It was used to create scenarios for the radio broadcast of the «Yangi Asr» radio by the Surkhandarya Television and Radio Company (Report of the Surkhandarya Television and Radio Company dated 01 October 2019, No. 01-01/336). The result was a lively and interesting analysis of the program, the discovery of radio presentations of contemporary literary processes.

Approval of the research results. The results of this research have been made publicly in the speeches given at 3 international and 5 national scientific-practical conferences.

Publication of the research results. 10 scientific papers have been published on this dissertation topic, including 4 articles (1one of them has been published in the international journals) have been recommended for publication in the scientific journals as the main scientific results of doctoral dissertations of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan.

Structure and volume of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion and a list of references, totalling 134 pages.

BASIC CONTENT OF DISSERTATION

In the «Introduction» section of the thesis, the purpose and objectives, the subject and the object of the research are based on the urgency and necessity of the topic. The research is shown in accordance with the priorities of the development of science and technology of the Republic of Uzbekistan, its scientific novelty and practical results are stated profoundly. Based on the reliability of the results, the theoretical and practical significance of the work is revealed. In addition, the implementation of the results of the research, approbation is shown.

The first chapter of the dissertation is titled as «**Revival of the spirit, personality of the author and the review of poetical thinking**» and consists of two seasons. The first chapter is entitled as «**Biography of the author in the prose of Nodir Normatov, the study of literary criticism and the literary interpretation of the spirit of the era**», explores the creative ways of Nodir Normatov, his literary studies. Publishers such as M.Dost, T.Murod, H.Sultonov,

E. Azam, N. Normat, who were called literary descendants of the 1970s and 1980s, brought a new tone and charm to the literature. The metaphorical attitude towards reality in the works of M. Dust and E. Azam differs from the lyrical spirit in H. Sultan's works. The works of Nodir Normatov are more unique in their style and tone. Wide range of possibilities and intensity of realism are clearly demonstrated in the work of the writer. His works are manifested in the forms of artistic conditionality of folklore, elements of magical realism. N. Normatov is based on realism, that is, documentary in the artistic reflection of reality. Nodir Normatov was born in Poshhurud village of Surkhan oasis. The writer takes his birthplace as a literary place. Her heroes are the people of the land. The memories of the writer's childhood and what he saw serve as the literary materials. Literary critics and critics were immediately commented on the works of the writer at the time of his first publication.

Even after independence, the writer has been very active. He has worked not only as a writer but also as an art historian and photographer. That is why the writer could not engage in literary work. But every single one of them was lucky. In recent years, his new stories, novel-essay «The Last Will of Ruzi Choriev» and the novel «Tree of Zuleiha» have been published.

Nodir Normatov's novel-essay «The Last Will of Ruzi Choriev» was published in 2008, «Disposal» selective work in 2012 with the collection of stories and stories, and in 2013 the novel «Twins in the Mirror» came to the public. A number of reviews and studies have been made by literary critics on these works. In particular, Umarali Normatov has published an article titled «Impression of Two Stories»⁴, which is based on the analysis of the author's stories «One Day Ant ...» and «Ornamental Flowers in the Street Door». The author gives his attention to Nodir Normatov's literary world by analyzing these two stories.

Ibrahim Gafurov wrote a preface to the book «Disposal» by the writer and «Twins in the Mirror». The leitmotif of the writer's work is revealed in «Nadir's moon or Surkhon spirit». It should be admitted that the work of Nodir Normatov is not well studied in our literary studies. After the death of the writer, articles and interviews about his work published in the press «Nodir Normatov. His Life and Creativity Through the Eyes of Contemporaries»⁵. It contains a number of studies dedicated to the analysis of the writer's works. These studies play an important role in uncovering certain aspects of the literary and artistic world of the writer. These works serve as a key impetus for the wide-ranging study of the writer's creativity.

The author writes: «The heroes of Nadir live in the embrace of nature and, of course, look for a miracle in it, and sincerely believe in miracles. Mysterious fish, charming blue nuts, blue rocks, three hundred and five-hundred-year-old trees, hundreds of thousands of ants and birds, and attempts to uncover the cosmos and

---

⁴ Норматов У. Икки ҳикоя таассуроти / «Китоб дунёси» газетаси, 2015 йил, 6 май.

⁵ Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – 386 б.

ancient life in magical conversations with humans - these are also Nodir's natural solutions and accents»⁶.

Indeed, if you give your attentiveness to the works of Nodir Normatov, they reflect human and nature relations, the mysteries of the whole being, and the invisible wonders of the universe. In fact, the main task of literature is not to convey to the reader the process of artistic and figurative, realistic relationships and worldview and perception of the work of art. Although the «main pressure» of Nodir Normatov's work is focused on nature and its mystery, the protagonist is, in fact, a human image. Of course, there are some works in which the image of a human is not created. However, in fact in these works it is figuratively talked about of people life, destiny and feelings. Remember: Although animals at the center of the works of Nodar Dumbadze's «Bronze Pig», Turgenov's «Mumu», S.Ahmad's «Qorako'z Majnun», Chingiz Aitmatov's «Goodbye, Gulsari» and Turab Tula's «Dunan» are really humanized (thoughts, humans, laugh) crying). A person is friendly to a person, does good and shows his feelings.

A special place in the study of Nodir Normatov's works belongs to the studies of Abdulla Ulugov. This collection includes his research «Spiritual Ointment or Intoxication» and «Do You Know Tree of Zuleiha, or Anyone Looking for Her?» The larger volume «Moral Ointment or Poisoning» analyzes the stories and stories of N.Normatov included in the «Disposal» collection. The author pays special attention to the general picture of N.Normatov's works, the artistic expression of human and nature relations, his literary style and aesthetic views. In the comments of the researcher the main aspects of his work are reflected: «Nodir Normatov recounts the events he saw, observed, and influenced, focusing on the most important details of the time and place in which events occur. Being able to find the most important aspects of drawing a landscape and a space means that the writer has a clear sense of the real nature of the characters, their characters and their experiences. This is especially true in the stories of Nodir Normatov. He expresses the reality in his works as if he were seeing them. That is why, the same image is being revived by the reader».⁷ These studies of A. Ulugov are of a more descriptive and analytical nature. There is a lack of deep scientific and theoretical perspectives. Undoubtedly, all of these analyzes have valid and controversial points. Because the whole existence of form and content in a fiction, as well as the lack of uniformity in the classification of form and content components, can fully justify the «nature» of this study.

The author's story «One day an ant ...» has been the most controversial in our literary studies. The researcher Sh.Davronova also studies this story and compares it with the story of Rabghuzi's «Kissai Rabghuzi» with the story of «Solomon and the Crows».⁸ In the research of M. Kuchkarova and Sh. Davronova, N.Normatov's story «One day an ant» is studied in different angles. They have new insights and

---

⁶ Фафуров И. Нодирнинг ойтоши ва Сурхон руҳи / Н.Норматов. Бисот: киссалар ва хикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.5-6.

⁷ Улугов А. Маънавий малҳам ёхуд захармуҳра / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.55.

⁸ Давронова Ш. Анъана ва ўзига хос ижод / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б.179-189.

hypotheses. The story is researched in the context of world literary studies and is drawn with different conclusions. The essence of the story «One day an ant» was revealed by a modernist, innovative spirit. Because another important element of creation is imagination. After all, N.Normatov's story, «One Day An ant» is unique in its wonders, in various life situations, and in its various heroes.

The second chapter **Mystery of Autobiographical Elements in the Stories of «My Stone Stories»** focuses on the reflection of the author's autobiography in this series of stories. The stone in the stories is not just a simple, inanimate object, but it also shows that some kind of divine power is hidden in it.

A rock serves as a detail in the stories of «My Stone Stories». It does a specific mission in each story. In particular, in the story «Tashkoriz» the skipper has been a symbolic figure who, in fact, embraces all the work, dirt, pain, and darkness of its time. The writer directly demonstrates the realities of the totalitarian system, the human psyche, through his own experiences. Even in the footage related to his father, he does not retreat from the truth. As you read the story of «Tashkoriz», the person who has seen the darkest days of the period, who has faced death at war, and the father who has lost his or her spouse, feels as if they are about to throw their grief and pain away.

The story «Brother Sayfi» is also based on the writer's childhood memories. «The rock-related legends, my childhood has been around for a long time»,⁹ the story begins. Brother Sayfi, who dropped his child out of the car on the way to the wedding, was «struck» by the stone. The most important thing is that soon Saifi becomes seriously ill. He considers his illness to be a pain to the child and gives him a gift to clean up his guilt. After that, there will be a change in the nature of Saifi. The story of the rock was also the basis of the Panji story. The reality is based on childhood memories. Poetry Doniyorova writes: «In both works («**Brother Sayfi**» and **Panji**) - HH), the stone details depict human nature and virtues, intertwined with different views of the people, and portray them in fiction»¹⁰. The stories of the writer's «Brother Sayfi» and «Panji» are more narrative rather than illustrative. It is as if the end of a piece is not complete. Is it the purpose of the writer to show the variability of the human character, or to impart to the spirit of the work the detail in the story? But their reality is not the result of literary fantasy, as D.Danorova said. These stories are a reflection of the events the writer himself saw and directly participated in. We know that a work of art is a system. In the system, however, integrity is understood as the relationship between communication. The essence of the elements of the system in N.Normatov's stories «Brother Saifi» and «Panji» is reflected in the whole composition. By the way, in both these stories the narrative was able to show a weak view of the biographical method.

---

⁹ Норматов Нодир. Сайфи ака / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.342.

¹⁰ Дониёрова Ш. Адиб ҳикояларида «тош» образининг бадиий қатламлари / Нодир Норматов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида: мақолалар, тақризлар, адабий суҳбатлар. – Тошкент: «San'at» журнали нашриёти, 2017. – Б. 31.

The second chapter of the thesis is entitled as «**Genre, Style and Illumination of Literary Stories of the author**», which also consists of two seasons.

The first chapter of the book, «**Originality of the writer's stories, the development of nationalism and values**», is analyzed by the writer's stories. If Shukur Kholmiraev and Erkin Agzam from Boysun and Togay Murod from Khojasoat are in our colorite literature, Nodir Normatov described his native Poshhurud's national color in his works. In almost all of his works, we are exposed to the image of Poshhurud, lives, people's thoughts and their dreams Living in Poshhurud. Wide range of possibilities and intensity of realism are clearly demonstrated in the work of the writer. His works are manifested in the forms of artistic conditionality of folklore, elements of magical realism.

The «Village prose» plays an important role in the work of N. Normatov. The writer's early stories follow a «cheerful» spirit. As Yulduz Hashimova points out, «Vasily Shukshin portrays rural life as authentic as it is in his works. This is because the author is well-versed in the lives of ordinary people, keen on with observation of his language and heart. In the lines that are written, spiritual wealth and universal values are paramount. Most of the heroes of Shukshin are ordinary laborers and peasants, each of whom has their own character, a sour tongue. Some of the characters are just as dreamy and live in their own world, while others tend to show some courage»¹¹. For example, in his stories, «The Old Man, the Girl, and the Sun»¹², depict the lives of the villagers.

This is especially apparent in the stories that are included in the artist's collection of «Kuhitang Stories». The main themes of the stories included in this collection are rural life, the joys, dreams and dreams of people here. N. Normatov describes the life of the people of the mountainous Kohitang villages, since the writer know them very well and lived in these places.

In the dialogue between the protagonist and the ant in the story «One day an ant ...», we are exposed to the images of human emotions, experiences, and aches of the period. The author's story «Deaf grandma» depicts the moral image of a person and the contradictions in relationships. The heroine of the story is handing out gifts to the Madiyor District Communications Office. One day, he stumbles upon a gift packing. At this point, one of the gifts is torn and a tivit scarf is seen between them. Grandma Norhol who looks after Madiyor's son, remembers what she said when she told him she needed a scarf and if she could. In the process, he has an inner struggle. The author describes this struggle in the course of reality. Madiyor, who went on a one-day vacation with his boss, met the deaf grandma to bring grapes. During the conversation with her, grandma Norhol, learns the history of the feud between the old lady and the deaf grandma, the fact that she's been spanking the baby and selling the Tivit scarves. To whom has he entrusted his child's education?» To a robber, shaky old woman. Is it more stupid? Why did he

---

¹¹ <http://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/vasiliy-shukshin-ikki-maqola.html>

¹² Шукшин Василий. Чол, киз ва офтоб: Ҳикоялар/Ўткир Ҳошимов ва Хайридин Султонов таржимаси. – Тошкент, Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – 175 б.

pass his child over to this old woman without inquiry? There are so many deaf old women in the world. Why doesn't he look for them?¹³

As a result of this incident, Madiyor avoids the idea of getting a Tivit scarf - a «crime» – as a theft. The writer points out that through this story, the lust of the person begins to dirty. Madiyar refuses to steal because of grandma Norhol. The problems associated with human spirituality, its social and ethical issues, are reflected in the story of «Deaf grandma». At first glance, Aunt Norhol is described as a loser. The deaf grandma also makes a woolen scarf and pays for it. So it is thought that both women are interested in wealth. True, when the story was created from the point of view of the era, environment, and regime it was then, today's business was regarded as a form of crime. Or it was impossible to do business or to collect extra money. However, it should be noted that from the point of view of today, both cases are considered positively. In general, neither Aunt Norhol nor deaf grandma as a negative person would be impressed for today's reader. In general, the writer takes his subject from real life. It artfully reflects the person, his or her experiences based on literature - the principle of human discovery. He is interested in the fate, values, spiritual world, dreams, sorrows of man.

The story of Nodir Normatov is analyzed in the section «**Styles and visual skills in the stories, the artistic reflection of the education**». It is well known that style is one of the most important features of fiction. Each artist's artistic skills are also determined by his or her individual style. In other words, it is manifested by his «rich life experience, his attitude towards things and events, his understanding of beauty and ugliness, sympathy and antipathy, taste, and aspiration»¹⁴.

N. Normatov, as well as his peers, worked in this genre. The stories, plot and style of the stories «Disposal», «Holder of the holy Fishes», «Punishment», «Man under the Tree», «Uncle Isma'il's scales» are not the same. However, it is not hard to see that they have a distinctive characteristic of the writer - his style and approach to reality.

In the story «Disposal», the writer uses a retrospective narration, the reverse storytelling method. Here, the reality is portrayed by Kabil militarist fictional prose and memories of his ruthless life. This technique is a way to show the hero's way of life and his inner suffering. Kabil militarist do not forgive even his own family, since he has been in the group of «wicked» people. Under the former regime, «invaders» were treated as real invaders. This is the mind of the people. In the years of independence, the truth about the fact that the «invaders» were, in fact, the heroes fighting for freedom. Their attitudes have also changed today.

But Kabil militarist is troubled by the attitude of his relatives «The government has forgiven, they understand my situation, but they have no compassion!» Kabil says, blaming his relatives on the way. «Well, in my case, I guess ...»¹⁵

---

¹³ Норматов Н. Кар момо/Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.388.

¹⁴ Адабиёт назарияси. II-жилдлик. Адабий ижодда услуб. II-жилд. – Тошкент: Фан, 1979. – 158-б.

¹⁵ Норматов Н. Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б. 19.

The writer builds the story of «Disposal» on the basis of internal dramaticism. It does not describe the details in detail. The hero reveals the most remarkable aspects of his life. As the events unfold, we will see the different facets of Kabil's appearance. The story «Disposal» also reveals a number of qualities, along with artistic discovery. In the book, the reason why Kabil abandons his wife, Barna, daughter of Aigul, was not well-grounded. In addition, the reasons for his cold and insincere relationship with his son Aman have not been revealed.

Nodir Normatov's story «The Man Under the Tree» is different in his style from other stories. Although the work is traditionally realistic, it combines elements of mythology and folklore. The story was led by a medium of artistic condition. Although conditionality is common in folklore, it is also used in written realistic works. «The Man Under the Tree» is a realistic novel written in an unconventional way. Although the motives and plot are based on folklore traditions, events take place in the real world. Esonboy's efforts to meet the conditions are just one tool. The work reflects people's lifestyles, experiences, thoughts and dreams. Different portrayals of people are reflected in the relationship between father and son, and the siblings. The story «The Man Under the Tree» is illustrated by the philosophy of life, the relationship between man and nature, the mysteries of the world. Why does Esonboy try to have silver nuts? The silver nut is actually a symbol. It has ever-present values, tradition, kindness, sincerity. Esonboy wants to take these silver nuts and return those values. For him, the silver nuts are a symbol of happiness. In general, the stories of Nodir Normatov do not overlap in style, expression or image. They skillfully use different means of expression.

«The third chapter of the work is titled as «**The Fiction of Nodir Normatov's Novels**». In this chapter the novels of the writer are analyzed. The book **The Nature of Images in «The Twins in the Mirror»** reveals the artistic features of the novel. The novel «The Twins in the Mirror» has its own artistic and compositional structure. The novel consists of three separate chapters, each with its own separate ones. Each chapter has a specific story, the story of the hero, and they form the whole plot line of the novel. The novel depicts the lives of several heroes, their thoughts, their dreams, their joys, their thoughts, their perceptions and their emotions. Although the main characters are at the center of the work, the story is told not only by their activities, but by the artistic interpretation of the characters, their experiences, their memories. The writer's artistic intention is to illustrate the roots of events that seem simple but actually sad and unpleasant, with tragedy, portraying the complex, bitter destiny of man. The novel contains several knots and puzzles that are revealed throughout the course of the work. The writer does not immediately solve them. They have a detective spirit and tone. This method will keep the reader interested. The novel takes place in Surkhandarya, Tashkent and Leningrad. The main event will take place in Pana village. Pana is one of the villages of Kuhitang in Surkhan. Of course, it's a fictitious name for a symbolic, literary space. For all of Nodir Normatov's works, he selects his native and remote Kohitang mountainous villages as a literary venue. Although they have different names in their works, they represent a single space. Like his other works, «The

«Twin in the Mirror» reflects the diverse nature, customs and traditions of the people living here. The village of Pana has always been lazy. The novel serves as a catalyst for the development of the story of this lazy piece. In fact, the lazy one is one of the oldest traditions of the Uzbek people, and it is still alive today. Dangona - a public hashar. Basically, the hard work of people on the dump, the building of a house and the roofing are done together by the villagers. After the dump, the game was fun and a party. The banner is not limited to this. The dangles are dug in the village, the cemeteries are cleaned, the houses of the elderly are repaired. The villagers do this in harmony. Weddings, parties, and celebrations are also held in harmony. In the former Soviet system, the dangler was treated with other values and rituals.

In the novel «The Twins in the Mirror», the fate of the heroes of the work changes for a reason. Dangona's work unites the heroes and the plot. The work is at the center of lazy events until the very end. The motives of literary ethnography have revealed the essence of the work. We know that once in a person's life, two people look in a mirror: at night. This is exactly what the culinary masterpiece is associated with. Nodir Normatov shows the breadth of realism in his novel *The Double in the Mirror*. It portrays man not only as a product of social relations, but as a divine being of the universe.

The novel-essay analyzed by biographical method **«The Last Will of Ruzi Choriev» and «Artistic Expression of Heroic Experiences» in it**. The literature is with its original composition, style and form in the novel. The author does not merely follow the artist's biography in a dry way. The writer reflects on the artist's life from his childhood to his death, using memories, conversations with him, and notes in his diary. The events in the work are complementary. Sometimes the artist's memories, conversations or thoughts are given, sometimes by the writer's observation, knowledge and witness. But they do not get confused or confused. The history of the creation of the artist's works does not leave the reader indifferent. These are told through the artist's memories and conversations. Most importantly, «Ruzi Choriev's last will» will not overwhelm the reader. The novel essay presents a holistic portrait of Ruzi Choriev.

In this work, Nodir Normatov also incorporates Ruzi Choriev's return to the village in his fiction. For example, in the «Punishment», the story is about how the chief accountant and an unknown visitor came to the courtyard of the enclosure and was greeted by Mergan grandma. The man on the floor did not recognize the old woman. It doesn't look like the man of the place. He is young and has a beard. His hair is now like a girl's dream to wear a skirt. Mergan grandma greeted them. The bearded man, like a child who reads the alphabet, says, «Come on, have a look». The Mergan grandma was frightened and retreated. The guest thought he was drunk. The chief accountant introduced the visitor. «Oh, aunt, don't be afraid. He is the son of Chori Pahsakash»¹⁶.

It is easy to recognize the names of the father of the chief accountant of the farm Nodir Normatov and Ruzi Choriev, the son of Chori Pakhsakash. Of course,

---

¹⁶Норматов Н. Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Sharq, 2012. – Б.183.

the story is a bit artistic. This shows that the writer uses real memories and memories to use them in fiction. In general, most protagonists of Nodir Normatov's works have real prototypes and realities. It is desirable to study the works of the writer from the point of view of the biographical methods.

Any artwork is a product of talent. The creative process is a mysterious and complicated process. This process is different for each artist. It is associated with a creative lab. Many creators argue that true artwork is not always born. It also depends on inspiration, creative influence and other factors. The creative process of famous artists, as well as the history of their births has always been of interest to industry professionals. An important material for a biographer is the character, character, working style, creative process, relationships with people, conversations and correspondence.

The third chapter, «**The Artist's ability to use visual art**», explores the issues of Nodir Normatov's use of art. Nodir Normatov is also demanding about language. The language of the works of the writer differs from excessive detail and long explanations. The sentences are compact and simple. The writer uses words that are more specific to the Surkhan dialect. His writings often contain extinct words and phrases, mostly in the language of the older generation. For example, in the sentence «Grnadma's slippers» in «Punishment,»¹⁷ the word «bowl» is often used in the language of the people of Kohitang mountainous villages of Surkhandarya, which means the name of the dish. In the same work, the word «kosapora» in the word «kosapora, if not kosapora»¹⁸ from the red-fat language means»has not yet reached the threshold of femininity». In the «man under the tree»¹⁹, the stepmother means «cow»in his mother's words, «Let such a cow not die again».

There are also epigraphs in Normatov's works. It is well known that the writer uses epigraphs that resonate with the spirit of the work to reveal the essence of his work. Epigraphs are often cited by folk proverbs, aphorisms and poems. In the story «Holder of Sacred Fish», «Poor Better Than Fear», a popular poem in «Two Days of Life», a poem by M.Lermontov, «At least for Love», in the story «White shirt of the moon», though it was odd. My dear sister-in-law, Who Wants to Others», and in the novel essay «The Last Will of Ruzi Choriev», Jubron Khalil Jubron's ideas «Art is a step into an incredible secret from clarity».

It is well known that the nickname is actively used in live speech and folklore. The nickname of a person depends on their background, profession, physical appearance, and behavior. One of the most important features of Nodir Normatov's work is that most of his works hold nicknames in them for their heroes.

There are different forms of nicknames in the works of the writer. They can be classified into:

1. People by profession, position, job title: Vosid sniper («Mountain»), Wolf Instructor («Panji»), Chori Morbose («Bird Flight»), Cabul militarist, Orzikul blacksmith («Disposal»), In the Morning Day, Banot Machine, Chori Pakhsakash

---

¹⁷ Норматов Н. Жазо / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Shaq, 2012. –Б.162.

¹⁸ Норматов Н. Жазо / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Shaq, 2012. –Б.192.

¹⁹ Норматов Н. Жазо / Бисот: Қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: Shaq, 2012. –Б.126.

(«Punishment»), Allayor water-supervisor, Chori Hoops, Damir Butcher, Holmat Shop («Ishmael's Weight»), Friday Physician, Saber Tiger, Halima Gambler («Double Eyes»);

2. Man's nicknames, some nicknames for their physical flaws: Isaac Crook («The Mountain»), Saificha (Sayfi aka), Deaf grandma («Deaf grandma»), Rajab lame, Salim Tiger («Birds flying from the cliff»), Barot bald («Disposal»), Huri Yellow («Man under the Tree»), Raim Deaf, Magenta, Mairam Addition, Bujur Bald («Punishment»), Muhammad Lazy («Uncle Ismail»), Yellow («Twins in the Mirror»);

3. The nicknames given to people by character: Aykhal gossip («Punishment»), Karim shout («Bisot»), Musa's old lady («Twins in the Mirror»).

In general, the nicknames in the works of the author have served as an important factor in the character, and appearance of the heroes.

In conclusion, it is worth noting that effective use of artistic expressions, masterpieces of folklore, proverbs, parables, legends, and conditional means, the poetic and archaic words of the live spoken language, is one of the most important aspects of Nodir Normatov's work.

CONCLUSION

It is advisable to summarize the results of our observations and research in order to identify Nodir Normatov's artistic skills:

1. Nodir Normatov, a literary descendant of the 1970s and 1980s, was born in the village of Poshhurd, Surkhan oasis. The writer takes the place of his birth as a literary place. His heroes are the people of the land. The memories of the writer's childhood and what he saw were literary materials. Nodir Normatov usually addresses to the topics, events and character he knows. The writer mainly writes about events that he himself has witnessed and sometimes attended. He is able to draw from the simple events of life an instructive artistic conclusions based on deep logic. The works of Nodir Normatov are not well studied in our literary studies. Although reviews and analytical articles have been published about the works of the writer, they do not fully reflect the various aspects of the writer's creative work. Studying Nodir Normatov's creative laboratory, his artistic skills in terms of today's interpretation and analysis is one of the pressing issues of our literary studies.

1. The author's stories in «My Stone Stories» are autobiographical. These stories should be called memories. The stone in the stories is not just a simple, inanimate object, but it is an indication that some kind of divine power is hidden in it. The stone serves as a rock detail in the stories of «My Stone Stories». It has a specific role in each story. In particular, in the story «Tashkoriz» the skipper has been a symbolic figure who, in fact, embraces all the work, dirt, pain, and darkness of his time. In almost all of the stories, the detailing of the stone has shown that in our literary studies the inner and outer image of artistic reality grows. While the stories of «Brother Sayfi» and «Panji» express the idea of a miraculous force that can change human nature on the rock, the story «Simple or Relative American Toshbolta lover» describes the simplicity and trustworthiness of Zakir, which the author met during his American tour. «The story of Oytosh» also describes the author's journey to America. The memories of the writer who once viewed the stone image from the moon in the magazine and held it in his hands at the «Metropolitan Museum» were the basis of the story. Note that the biography in the stories analyzed above is able to translate the narrative spirit of the work into a biographical memory, consistent with the «plot time» (story time) and «composition time» (story telling time). The story «Toshkayrak» tells us that this piece serves as a tool for connecting the past and the future. In the story «Blue stones», events take place in a real and non-real world. His works are manifested in the forms of artistic conditionality of folklore, elements of magical realism. The story reminds me of «magical realism» in Latin American literature.

2. «The Village Prose» plays an important role in the creative work of the writer. The writer's early stories are followed by a cheerful spirit. This is especially apparent in the stories that are included in the artist's collection of «The Kuhitang Stories». The main themes of the stories included in this collection are rural life, the joys, dreams and dreams of people here. N.Normatov describes the life of the

people of the mountainous Kohitang villages, since the writer knew them very well and lived in these places.

3. The story of N. Normatov «One day an ant ...» The spirit of the work is combined with the motive of evolution. In the story, in the dialogue between the protagonist and the ant, we are exposed to the images of human emotions, experiences, and aches of the period. At the same time, the wide range of realism and the intensity of realism are clearly demonstrated in the work of the writer. N. Although the traditional realistic style is the leader in Normatov's works, it exhibits polyphonicity, that is, multilayered. In particular, some of Normatov's works combine realistic and non-realistic elements. N. Normatov is based on reality, that is, documentary in the artistic reflection of the realities of life.

4. N. Normatov also worked effectively in the genre of the story. The stories, plot and style of the stories «Disposal», «Holder of the sacred Fishes», «Punishment», «Man under the Tree», «Uncle Isma'il's scales» are not the same. However, it is not hard to see that they have a distinctive characteristic of the writer - his style and approach to reality.

5. The novel «The Twins in the Mirror» features events related to the lives of several heroes, their thoughts, their dreams, their joys, their thoughts, their experiences and their emotions. Although the main characters are at the center of the work, the story is told not only by their activities, but by the artistic interpretation of the characters, their experiences, their memories. The writer's artistic intention is to illustrate the roots of events that seem simple but actually sad and unpleasant, with tragedy, portraying the complex, bitter destiny of man. The novel contains several knots and puzzles that are revealed throughout the course of the work. The writer does not immediately solve them. They have a detective spirit and tone. Literary ethnography has revealed the essence of the work. Literary ethnography has revealed the essence of the work.

6. In the prose of the writer, the prerequisite for testing is the leading form. When the protagonist of the novel «The Twins in the Mirror», Omar seeks to recover, his wife princess makes a decision. If he restores the «dangona», he will say he will go home. In general, the condition of the test is often found in the works of N. Normatov. The Uzbek people use the most widely used condition in fairy tales and epics as a form of literary expression. In the story «The owner of the holy fish», Munira's condition for her husband Utamurad. He says that if Karim apologizes to the old man, he will leave the house. In the «Man under the Tree» story, Esanboy has to meet certain conditions for the possession of silver nuts. Because of these conditions, the heroes of the work are being tested.

7. Nodir Normatov's biographical novel «The Last Will of Ruzi Choriev» has become a novelty in Uzbek literature with its unique composition, style and form. The author does not merely follow the artist's biography in a dry way. The writer reflects on the artist's life from his childhood to his death, using memories, conversations with him, and notes in his diary. The events in the work are complementary. Sometimes the artist's memories, conversations or thoughts are given, sometimes by the writer's observation, knowledge and witness. But they do not get confused. The history of the creation of the artist's works does not leave the

reader indifferent. These are told through the artist's memories and conversations. Most importantly, «Choriev's last will» will not overwhelm the reader. The novel essay presents a holistic portrait of Ruzi Choriev.

8. Nodir Normatov is also demanding about language. The language of the works of the writer differs from excessive detail and long explanations. The sentences are compact and simple. The writer uses words that are more specific to Surkhan dialects. His writings often contain words and phrases that are extinct, preserved in the older generation's language.

9. The writer effectively uses the poems and archaic words of the folklore language in the use of proverbs, parables, myths, legends, ornaments of folklore in expressing his artistic intentions.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ PhD.03/30.12.2019.Fil.70.01
ПО ПРИСУЖДЕНИЮ НАУЧНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ
КАРШИНСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

ТЕРМЕЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ХУДОЙМУРОДОВА ХУРИЯТ МУХИДДИНОВНА

**ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ МАСТЕРСТВО
НОДИРА НОРМАТОВА**

10.00.02 – Узбекская литература

**АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD)
ПО ФИЛОЛОГИЧЕСКИМ НАУКАМ**

Карши – 2020

Тема диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № B2019.3.PhD/Fil9.

Диссертация выполнена в Термезском государственном университете.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекский, английский, русский (резюме)) в веб-странице Научного совета karshi.uz и в Информационном образовательном портале «ZiyoNet»

Научный руководитель:	Хамдамов Улугбек Абдувахобович доктор филологических наук
Официальные оппоненты:	Тураев Дамин доктор филологических наук, профессор Носиров Азмиддин Нормаматович доктор филологических наук
Ведущее учреждение:	Бухарский государственный университет

Защита диссертации состоится «___» _____ 2020 года в «___» часов на собрании Научного совета PhD.03/30.12.2019.Fil.70.01 по присуждению научных степеней при Каршинском государственном университете (Адрес: 180103, город Карши, улица Кучабог, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz). Каршинский государственный университет, зал заседаний факультета Филологии.

Диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Каршинского государственного университета (зарегистрирована под номером _____). (Адрес: 180103, город Карши, улица Кучабог, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz).

Автореферат диссертации разослан «___» _____ 2020 года.
(протокол реестра № ___ от «___» _____ 2020 года).

Н.Н.Шодмонов
председатель Научного совета по
присуждению научных степеней,
доктор филологических наук

Г.Н.Тожиева
ученый секретарь Научного совета по
присуждению ученых степеней,
доктор философии (PhD)

Б. Йулдошев
председатель Научного семинара при научном
совете по присуждению научных степеней,
доктор филологических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования - изучение художественных аспектов прозы Нодира Норматова, его творческой лаборатории.

Объектом исследования стали подборка «Имущество» Нодира Норматова, роман «Двойник в зеркале» и роман-эссе «Последний завет Рузи Чориева».

Предмет исследования является анализ работ Нодира Норматова.

Задачи исследования:

Проиллюстрировать отражение автобиографических элементов в работах Нодира Норматова;

Изучение художественного развития национальных традиций и ценностей в творчестве писателя;

исследовать проблемы традиционализма и фольклора в творчестве писателя;

объем историй творческих историй, тема и образ, анализ таких особенностей, как детство, стилия в авторских рассказах;

обращение в романтизм творческого исследования писателя.

Научная новизна исследования заключается в:

автобиографические элементы отражены в основных аспектах и творчестве писателя;

выявлено влияние элементов фольклора в творчестве писателя;

литературные особенности литературного, документального, психологического анализа, эмоциональности, литературно-ассоциативного характера определены в творчестве писателя;

- умение художника использовать такие элементы, как народное выражение, оригинальный стиль создания поэтических образов, аккуратность, образность, простота языка и персонализация образов;

В работах автора ведущим принципом являются многовековые духовные и национальные ценности, обычаи и традиции.

Внедрение результатов исследования. На основании художественных предложений и рекомендаций Нодира Норматова:

Результаты исследования творчества народного выражения, оригинального стиля создания поэтического образа, точности, образности, простоты языка, умения использовать такие элементы, как персонализация образов в проекте F-1-06 «Синтез литературных традиций Востока и Запада в узбекской литературе» (Отчет Министерства высшего и среднего специального образования № 8903-4542 от 26 ноября 2019 года). Результатом этого стало расширение возможностей нынешнего читателя, чтобы глубже понять его творческий стиль и духовный мир;

Научные результаты работ Нодира Норматова о влиянии элементов фольклора были использованы в проекте OT-AI-46 «Создание учебной литературы нового поколения по теоретическим курсам литературоведения» (Отчет Министерства высшего и среднего специального образования № 8903-4542 от 26 ноября 2019 года). В результате обзор литературы и часть

иллюстративного материала, освещающего различия в определениях жанров литературной прозы, были сделаны при подготовке пособия «Практические упражнения из введения в литературоведение».

Сурхандарьинская телерадиокомпания «Новый век» в освещении творческой деятельности Нодира Норматова, литературных способностей и стиля был использован для подготовки сценариев для радиопередач «Литература Гульшани» (Отчет Сурхандарьинской телерадиокомпания от 01 октября 2019 г. № 01-01/336). Результатом стал живой и интересный анализ программы, открытие радиопередач о современных литературных процессах.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованных источников общим объемом 134 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Xudoymurodova X. Artistic layers of Nodir Normatov stories. International Scientific Journal Theoretical & Applied Science (USA), 22.08.2019. – P. 143-146 (Global Impact Factor – 0,564; Scientific Indexing Services – 0,912; International Society for Research Activity – 1,344).

2. Худоймуродова Х. «Тош» ҳикоялари туркумида автобиографик унсурлар // Тил ва адабиёт таълими. – Тошкент, 2019. № 2. – Б. 40 (10.00.00. №9).

3. Худоймуродова Х. Рўзи Чориевнинг сўнгги васияти»да биографик метод». // FarDU Ilmiy xabarları. – Фарғона 2019. – №1. – Б. 74-76 (10.00.00. №20).

4. Худоймуродова Х. «Услуб ва тасвир маҳорати». Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент. 2019 й. №6. – Б. 81-83 (10.00.00. №7).

5. Xudoymurodova X. «Biographis method in «Ro'zi Choriyev's last vill» // Scope academic house, 7th international conference, science and practice: a new level of integration in the modern world. Conference Proceedings. part 1 (USA). San Francisco, California, 2018. – №7. 28 october. – Б. 55-57.

6. Xudoymurodova X. Detail is an important artistic tool (on the example of works by Nadir Normatov). Materials of the xv international scientific and practical conference prospects of world science -2019 Volume 10. – 13-15 б.

7. Худоймуродова Х. «Нодир Норматовнинг ҳаёт ва ижод йўлига чизгилар» // Ўзбек адабиётшунослигининг долзарб муаммолари: Таҳлил ва талқин. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Термиз, 2019 йил 17-18 май. – Б.271-273.

8. Худоймуродова Х. Ҳикояда инсон руҳияти тасвири. Филологиянинг долзарб масалалари. Республика илмий-амалий анжумани материаллари (Илмий мақола ва тезислар тўплами). – Термиз, 2017 йил. – 86-88 б.

II бўлим (II часть; II part)

9. Худоймуродова Х., Қурбонова Н., Қурбонов Н., Хўжагелдиева С. Berberis oblonga schneid plant graving perspective. Europen Research London. United Kingdom, 2017. – №5(28). – 8-10 б.

10. Худоймуродова Х., Қурбонова Н., Қурбонов Н. Do Schools kill sreatireity. International Scientific reviev – USA/ Chicago/ 2017. – № 5 (36). – 104-106 б.

11. Худоймуродова Х., Худоймуродов Ш. «An undeniable need for creativity to drill learniny». American Scientific journal. – № 3 (11) 2017. – 25-27 б.

12. Худоймуродова Х. Нодир Норматовнинг бадиий тасвирий воситалардан фойдаланиш маҳорати. «XXI асрда илм-фан тараққиётининг ривожланиш истикболлари ва уларда инновацияларнинг тутган ўрни» мавзусидаги республика илмий - online конференцияси материаллари. I қисм. – Тошкент, 2019 йил. – 209-210 б.

13. Худоймуродова Х. Роман бадииятида деталнинг ўрни (Н.Норматовнинг «Кўзгудаги икковлон» романи мисолида) «Изланиш самаралари» №5 мавзусидаги Республика ёш тилшунослар, адабиётшунослар ва фольклоршуносларнинг илмий-назарий анжумани. – Тошкент, 2019 йил. – 67-70 б.

Автореферат Қарши давлат университетининг «ҚарДУ хабарлари» илмий-назарий,
услубий журнали таҳририясида таҳрирдан ўтказилди (28.02.2020 йил).

Гувоҳнома № 14-061

28.02.2020. Босишга рухсат этилди.
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84 1/16.
«Times» гарнитураси. Офсет босма усули.
Ҳисоб-нашриёт т. 3.2 Шартли б.т. 3,7.
Адади 100 нусха. Буюртма № 09.

Қарши давлат университети
кичик босмахонасида чоп этилди.

